

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Tina Štarkel

(Ne)zakonitost delovanja obveščevalne službe: analiza primera afere Sova

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristina Tina Štarkel

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

(Ne)zakonitost delovanja obveščevalne službe: analiza primera afere Sova

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

ZAHVALA

Hvala mentorju doc. dr. Iztoku Prezlju za njegovo strokovno vodstvo in pomoč. Hvala tudi sekretarki gospe Marinki Bogolin za vse nasvete in spodbudne besede ter nesebično pomoč.

Posebna zahvala gre vama, mami in ati, da sta me podprla pri izbiri študija, mi nudila finančno podporo in mi na moji poti potrpežljivo stala ob strani.

Hvala starim staršem in bratu Mateju, ker so verjeli vame in mi nudili finančno podporo v času študija.

Hvala tudi tebi, Andrej, za spodbudne besede, potrpežljivost in ljubezen. Hvala, ker si.

Diplomsko nalogo posvečam mami Alenki in očetu Dušanu.

Brez vaju preprosto ne bi šlo...

(Ne)zakonitost delovanja obveščevalne službe: analiza primera afere Sova

Slovenska obveščevalno-varnostna agencija (SOVA) je osrednja civilna obveščevalno-varnostna služba, oblikovana po mednarodnem priznanju samostojne in suverene države Slovenije. Agencija se je v novejšo slovensko politično zgodovino vpisala z afero Sova, ki je kar dobro leto dni zaposlovala slovenski politični in medijski prostor. Cilj diplomske naloge je ugotoviti, ali je agencija, v konkretnih primerih, ki jih je izpostavila afera Sova, delovala v skladu z zakoni. V nalogi sem tako najprej teoretično opredelila sam pojem obveščevalne službe in elemente njenega delovanja, v teoretična izhodišča pa sem umestila tudi pomen zakona in nezakonitega delovanja. Jedro naloge je razdeljeno na štiri glavne dele, in sicer na opredelitev Sove kot sestavnega dela sistema nacionalne varnosti Republike Slovenije, opredelitev afere Sova, kjer so analizirana (ne)zakonita stanja agencije, sledi analiza nalog, ki so bile naložene agenciji s strani Vlade RS ter kot četrto, še medijska analiza, ki ponazori, kakšno vlogo je v aferi odigral Časnik Dnevnik. V zaključku diplomskega dela ugotavljam, da je agencija na določenih področjih svojega dela ravnala v nasprotju z zakonodajo ter da je bilo poročanje Časnika Dnevnik o aferi Sova pristransko.

Ključne besede: Slovenska obveščevalno-varnostna agencija, obveščevalna afera, (ne)zakonito delovanje, mediji.

Illegal or legal conduct of the intelligence agency: The analysis of the affair SOVA

The Slovenian intelligence-security agency (SOVA) is the central intelligence-security agency founded after Slovenia gained its independence. The agency made history with its involvement in the affair Sova which filled slovenian political and media space for about a year. The goal of this thesis is to establish whether the agency followed the law in concrete cases connected with this affair. In this thesis I have first defined the theoretical concept of the intelligence agency and the area of its authority and furthermore defined the importance of the law and legal operations. The core of this thesis is divided in four main parts, the definition of Sova as an integral part of the Slovenian national security system, the definition of the affair Sova, where the legality of the SOVA situation is analysed. This is followed by the analysis of tasks given to Sova by the Slovenian government and finally the analysis of the media influence that illustrates the role of the daily newspaper Dnevnik. In conclusion I have determined that the agency failed to follow the law in some areas and that reporting from the newspaper Dnevnik was bias.

Keywords: Slovenian intelligence security agency, intelligence affair, legal / illegal conduct, media.

Kazalo

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR NALOGE.....	10
2.1 OPREDELITEV PREDMETA IN CILJEV PROUČEVANJA	10
2.2 HIPOTEZE	10
2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA	11
3 TEMELJNI POJMI	11
3.1 SOVA	11
3.2 ZAKON	11
3.3 OBVEŠČEVALNA SLUŽBA.....	12
3.4 MEDIJI	12
4 OBVEŠČEVALNA, PROTIOBVEŠČEVALNA IN VARNOSTNA DEJAVNOST	12
5 OBVEŠČEVALNE SLUŽBE.....	13
5.1 ELEMENTI OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI.....	14
6 (NE)ZAKONITO DELOVANJE	15
6.1 POMEN ZAKONA.....	15
6.2 PROTIPRAVNA DEJANJA	16
7 SOVA – SESTAVNI DEL SISTEMA NACIONALNE VARNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE	17
7.1 NALOGE	17
7.2 OSNOVNE DEJAVNOSTI	18
7.3 ZAKONSKE PODLAGE ZA DELO SOVE	20
7.3.1 Zakon o Slovenski-obveščevalno varnostni agenciji.....	20
7.3.2 Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb.....	22
7.3.3 Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije	25
7.3.4 Zakon o tajnih podatkih.....	26
7.4 NADZOR NAD ZAKONITOSTJO DELA V SOVI	26

8 AFERA SOVA	28
8.1 AFERA V JAVNOSTI IN KRONOLOGIJA.....	28
8.2 (NE)ZAKONITA STANJA V AGENCIJI	30
8.2.1 Pravne podlage posebnega sklada	30
8.2.2 Ustanovitev podjetja Webs d.o.o.....	33
8.2.3 Izročanje arhivskega gradiva SDV Arhivu RS	35
8.2.4 Prisluškovalna naprava.....	37
8.2.5 Spremljanje mednarodnih sistemov zvez.....	37
9 NALOGE, KI JIH JE VLADA NALOŽILA AGENCIJI	39
10 MEDIJSKA ANALIZA ČASOPISNIH ČLANKOV ČASNIKA DNEVNIK	41
10.1 NAVAJANJE VIROV	41
10.2 NEGATIVNO POROČANJE O DELOVANJU VLADE.....	42
10.3 PREUSMERJANJE POZORNOSTI	44
11 SKLEP	47
12 LITERATURA	49

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

ARS	Arhiv Republike Slovenije
DZ	Državni zbor
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
ReSNV	Resolucija o strategiji nacionalne varnosti
RS	Republika Slovenija
SDV	Služba državne varnosti
SOVA	Slovenska obveščevalno-varnostna agencija
ZPNOVS	Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb
ZSOVA	Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji
ZTP	Zakon o tajnih podatkih

1 UVOD

Zelo pogosto smo preko javnih občil seznanjeni z različnimi oblikami, metodami in sredstvi delovanja obveščevalnih služb. Očitno je, da postaja določena (tudi neobveščevalna) dejavnost obveščevalnih služb problem gibanja rasti po eni strani, po drugi pa sredstvo za uresničevanje določenih političnih interesov. Njihovo povezovanje s politiko je pogosto, kar je možno ugotoviti tudi brez sistematičnega spremljanja tovrstnih dogodkov v sodobnem svetu. Obveščevalne službe so torej pomemben del nacionalno varnostnega in političnega delovanja, in sicer tako v pozitivnem kot negativnem smislu. Obstajajo namreč v večini držav, ciklično dobivajo na pomenu, posledice njihovega delovanja so mnogostranske, tudi kontradiktorne, nemalokrat nepredvidljive in neobvladljive (Purg 2002, 7). Njihova naloga je, da zbirajo, dokumentirajo, analizirajo ter izdelujejo končne obveščevalne izdelke: na področju zunanje in notranje politike posameznih držav, regij, kontinentov in sveta kot celote; na področju politike in dejavnosti različnih mednarodnih organizacij, državnih zvez in zavezništev vseh vrst; na področju gospodarstva posameznih držav, območij, celin in svetovnega gospodarstva raziskujejo mednarodne gospodarske tokove; na področju znanosti in tehnologije; na obrambnostrateškem področju; na področju vojaške industrije, industrije z orožji za množično uničevanje, bojnih strupov, atomskega orožja in njihovih komponent ter na področju jedrske energije (Šaponja 1999, 36-37).

Vloga in pomen obveščevalnih služb skozi čas nihata. Po eni strani so pomembne za nasprotovanje različnim oblikam ogrožanja mednarodne in nacionalne varnosti, pri čemer je navznoter njihova dejavnost med drugimi povezana s kakovostnejšimi in učinkovitejšimi odločitvami pristojnih organov, po drugi strani pa se pojavljajo različne afere, ki nakazujejo na odklone pri njihovem delovanju. To potrjujejo tudi nekateri kvantitativno merljivi podatki – npr. število in strokovna usposobljenost zaposlenih v obveščevalnih službah (gre za tisoče vrhunskih strokovnjakov), stroški države za izvajanje obveščevalne dejavnosti, število in posledice političnih afer v zvezi z obveščevalnimi službami, odmevnost in učinkovitost posameznih dejanj in drugo (Purg 2002, 7). V zadnjih letih smo bili priča številnim obveščevalnim aferam po svetu. Ena izmed značilnosti afer je, da jih je težko definirati. Na splošno lahko za afero označimo nekaj, kar krši zakone, standarde ali moralno, potem pa se okoli tega dvigne vik in krik. Toda pogosto je meja med afero in neafero težko potegniti. Afer so postale stalnica z redkimi presledki neafer. Zanimive so iz različnih razlogov: včasih so pomembne same po sebi; mediji jih ljubijo in večinoma mislijo, da brez njih ne morejo

preživeti; so predmet politično-gospodarskih bojev, v tem okviru pa tudi spopadi posamičnih osebnosti, kar je še posebej privlačno (Lorenci 2010).

Ena izmed najbolj odmevnih obveščevalnih afer, ki so se zgodile v zadnjih letih, je zagotovo smrt nekdanjega ruskega vohuna Aleksandra Litvinenka, ki je novembra leta 2006 umrl zaradi zastrupitve s polonijem 210. Po obširni preiskavi je britansko državno tožilstvo za Litvinenkovo smrt obtožilo nekdanjega agenta Aleksandra Lugovoja (Delo.si 2007). Druga zelo odmevna afeta se je zgodila v Veliki Britaniji leta 2008, ko je 28-letni Britanec na svojem novem fotoaparatu odkril občutljive podatke. Na fotoaparatu naj bi bile fotografije terorističnih osumljencev s podatki o njihovih imenih in o prstnih odtisih, pa tudi fotografije raketometov in izstrelkov. Podatki so bili označeni z oznako stroge tajnosti (Siol 2008). Zadnja večja obveščevalna afeta pa je zgodila lani v Združenih državah Amerike, ko so bili na internetu objavljeni zaupni dokumenti. Spletna stran Wikileaks je objavila okoli 77.000 tajnih vojaških dokumentov o vojni v Afganistanu in okoli 400.000, večinoma tajnih, vojaških dokumentov o vojni v Iraku. Pri aferi Wikileaks gre za eno največjih, če ne največje razkritje zaupnih dokumentov v zgodovini. Vsebina teh depeš sega od opravljanja tujih dostojanstvenikov do pozivov k napadu na druge države. Od brezbržnosti vojakov v vojni do pobijanja civilistov za zabavo. Pomembnost vsebine depeš je torej zelo različna (Bohak 2011). Tudi v Sloveniji smo imeli med letoma 1988 in 2010 večje število obveščevalnih afer, med katere sodijo tudi afere: Udba.net, Sova, Brniška orožarska afeta, JBTZ, Depala vas in Sava. Tajne službe so torej vselej vznemirjale. Vznemirjale so javnost, politiko, vznemirjale so pisatelje in filmske ustvarjalce. Njihov pomen je velikanski, zaradi zabrisanega in tajnega delovanja velikokrat porajajo domišljijo, pa tudi negotovost in strah, saj zgodovina kaže, da velikokrat stopijo tudi prek zelo tanke črte zakonitosti. Zato afere v tajnih službah niso redkost (Petek 2010).

2 METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

2.1 OPREDELITEV PREDMETA IN CILJEV PROUČEVANJA

Slovensko javnost že od začetka tranzicijskega obdobja pretresajo politično usmerjene afere, ki polnijo medijski prostor. Priča smo številnim obveščevalnim aferam, ki izbruhnejo v javnosti, čeprav naj bi se o sami obveščevalni dejavnosti vedelo čim manj. To je pritegnilo mojo pozornost, in ravno zato sem si v diplomski nalogi za predmet proučevanja izbrala Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo in zakonitost njenega delovanja, ki se je izpostavila v okviru afere Sova. Namen predmeta proučevanja je predvsem na enem mestu zbrati vse informacije o poteku same afere in odkritih nepravilnostih, saj je dostop do teh podatkov precej otežen. Afera Sova, razen v knjigi Mira Petka *V sovinem gnezdu*, ni nikjer v celoti povzeta in analizirana, čeprav je v medijskem prostoru o njej ogromno napisanega. Posredno se te tematike dotikata tudi diplomsko delo Anite Dravec z naslovom *Varovanje tajnih podatkov v RS: formalni vidiki vs. praksa* in prispevek Maje Kuralt z naslovom *Oblike nadzorstva nad delom Slovenske obveščevalno-varnostne agencije*.

Cilji mojega proučevanja so naslednji:

- definirati zakonito in protizakonito dejanje;
- predstaviti, kakšne naloge ima agencija in kakšne dejavnosti opravlja;
- ugotoviti, s katerimi zakoni je pri svojem delovanju agencija omejena;
- ugotoviti, ali je agencija, v konkretnih primerih, ki jih je izpostavila afera Sova, delovala v skladu z zakoni;
- predstaviti, kakšne naloge so bile agenciji naložene (po končanem delu Delovne skupine) s strani Vlade RS in
- ugotoviti, ali je Časnik Dnevnik o aferi Sova poročal pristransko.

2.2 HIPOTEZE

H1: Delovna skupina za oceno dela Sove je pri svojem delu ugotovila številna nezakonita stanja v agenciji.

H2: Slovenska obveščevalno-varnostna agencija je vrsto let brez zakonite podlage razpolagala z neproračunskimi gotovinskimi sredstvi.

H3: Časnik Dnevnik je o aferi Sova poročal pristransko ter s tem manipulativno konstruiral realnost.

2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

V diplomski nalogi sem poleg uporabljenih metodoloških pristopov upoštevala tudi predmet in cilje preučevanja ter hipoteze, ki sem si jih postavila. Z deskriptivno (opisno) metodo sem se lotila pojasnjevanja temeljnih pojmov. Z metodo analize primarnih virov (zakoni, podzakonski akti in drugi pravni predpisi) in z metodo analize sekundarnih virov (knjige ipd.) so predstavljena temeljna spoznanja glede predmeta preučevanja. S pomočjo medijske analize pa sem podrobneje prikazala, kakšno vlogo je v aferi odigral Časnik Dnevnik. Za vir podatkov, ki sem jih analizirala v diplomski nalogi, sem izbrala novinarske prispevke iz Časnika Dnevnik. Mednje spadajo vsi prispevki, ki so bili objavljeni v obdobju med 21. 3. 2007 in 21. 3. 2008 ter se nanašajo na afero Sova. Teh prispevkov je bilo 53. Z medijsko analizo sem želela prikazati, da je Časnik Dnevnik o dogodkih poročal pristransko.

3 TEMELJNI POJMI

3.1 SOVA

Slovenska obveščevalno-varnostna agencija (SOVA) je osrednja civilna obveščevalno-varnostna služba, oblikovana po mednarodnem priznanju samostojne in suverene države Slovenije. Sova sledi načelu, da država potrebuje majhno, učinkovito in strokovno organizacijo, ki bo pristojnim organom na področjih, ki ne sodijo v delokrog drugih državnih ustanov, sposobna zagotavljati uporabne informacije iz tujine. Vključevanje Republike Slovenije v svetovne integracijske procese, njena aktivna vloga v mednarodnih organizacijah ter boj proti naraščajočim grožnjam mednarodni varnosti (mednarodni terorizem, mednarodni organizirani kriminal in druge oblike nadvladanih groženj) postavljajo Sovo pred nove izzive (Vlada Republike Slovenije 2011a).

3.2 ZAKON

Zakon je splošni pravni akt, ki v pravni državi ureja pravice in dolžnosti pravnih subjektov, če te niso urejene že v ustavi. Oblikovno in vsebinsko je zakon podrejen ustavi, a hkrati nadrejen vsem drugim pravnim aktom v državi. Zakon sprejme zakonodajni organ (parlament, skupščina, kongres; pri nas Državni zbor) v zakonodajnem postopku. Podzakonski pravni akti so: uredbe, pravilniki, odredbe, navodila (Državni zbor Republike Slovenije 2011).

3.3 OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

Obveščevalne službe v Republiki Sloveniji razumemo kot specializirane državne organe in službe¹, katerih osnovni cilje je zbiranje, dokumentiranje in analiziranje informacij in podatkov o tujini. Opravljajo pa lahko tudi protiobveščevalne in varnostne aktivnosti, tako da odkrivajo, preprečujejo in preiskujejo dejavnost tujih organov, skupin, organizacij in posameznikov, ki so uperjene proti obstoju države, varstvu ustavne ureditve, varnosti in drugim državnim interesom, ki zlorablajo državno ozemlje za teroristično dejavnost proti tretji državi, kakor tudi varovanje zaupnih podatkov državnih organov (Anžič 1996, 60-61).

3.4 MEDIJI

Mediji so del našega vsakdanjika, krojijo naše življenje, nas usmerjajo in večini ljudi oblikujejo njihovo osebno mnenje. Vzpostavljajo in določajo javne teme, torej tisto, o čem naj ljudje mislijo in razpravljajo. Mediji konstruirajo (svojo) stvarnost in s tem hote ali nehote ponujajo "resnico", ki pa ni nujno vedno prava. Kajti tisto, kar najvplivnejši mediji trdijo, to je edina resnica, za katero vemo. Namreč toliko in toliko ljudi je slišalo, videlo ali prebralo isto stvar, da ji na koncu večina že verjame (Jež 2000, 1).

4 OBVEŠČEVALNA, PROTIOBVEŠČEVALNA IN VARNOSTNA DEJAVNOST

Obveščevalna dejavnost je proces, ki zajema zbiranje in analitično obdelavo surovih podatkov in izdelava celovit obveščevalni izdelek, ki ga uporabnik potrebuje pri oblikovanju in sprejemanju odločitev na državnem, političnem, gospodarskem in varnostnem področju (Šaponja 1999, 9). Richelson (v Anžič 1997, 42) meni, da jo lahko razumemo v širšem in ožjem smislu pojmovanja. V prvem smislu pomeni dejavnost pri zbiranju, analiziranju, združevanju in interpretiranju vseh razpoložljivih podatkov, ki zadevajo enega ali več vidikov tuje države ali pa področja, ki so predmet zanimanja obveščevalnih služb.

Zbiranje podatkov je namenska dejavnost in poteka v več oblikah, ki se med seboj prepletajo (tajno in javno). Analiziranje zajema vključevanje vseh zbranih podatkov in je namenjeno svojemu končnemu cilju – obveščevalni informaciji (Anžič 1997, 42).

V ožjem smislu pa obveščevalna dejavnost zajema le tajno zbiranje in analiziranje podatkov. Razlikovati kaže med tajnim zbiranjem podatkov in med tajnimi akcijami. Pri prvem gre za

¹ Obstajajo tudi obveščevalne službe, ki jih organizirajo in razvijajo razne politične stranke, gibanja, kriminalne združbe in nimajo značaja in pomena državnega organa in službe. Obstajajo pa tudi neprofesionalne institucije, ki pri opravljanju povsem drugih funkcij (znanstveni inštituti itd.) prihajajo do obveščevalnih podatkov.

to, da je poudarek na tajnosti dejavnosti, pri drugih pa za to, da se zaščiti naročnik oziroma da je poudarek na tajnosti naročnika (Purg v Anžič 1997, 42).

5 OBVEŠČEVALNE SLUŽBE

Pojem obveščevalna služba ni enotno in jasno opredeljen. Nekateri avtorji menijo, da je obveščevalna služba jasna sama po sebi in jo izenačujejo z drugimi človeškimi dejavnostmi (Kent v Purg 2002, 16); da je vzrok za nastanek in delovanje obveščevalne službe v pojavu tajnosti (Hetl v Purg 2002, 16); da gre za organizirano prizadevanje za pridobivanje in ocenjevanje podatkov (Farago v Purg 2002, 16); da gre za državni organ, ki ima osnovno nalogo, da poroča o nasprotnikovih skrivnostih (Rodić v Purg 2002, 16). Sodobni avtorji pa poudarjajo, da gre pri obveščevalnih službah predvsem za »intelligence institution« (Codevilla; Dedijer; Ford; Godson) (Purg 2002, 16).

V nadaljevanju Purg (2002, 16-17) pojasnjuje, da je za splošno razumevanje tega pojma npr. zanimiva tista opredelitev (Marković 1977, 38), ki jo pojmuje kot posebno organizacijo (aparatus) države, katere prednostni cilji so zbiranje, analiziranje in ocenjevanje obveščevalnih podatkov in spoznanj o drugih državah, njihovem vojaškem in ekonomskem potencialu, političnem stanju in namerah ter znanstvenih dognanjih. Nosilec oblasti daje dolgoročne ocene in predvidevanja ter odgovore na niz vprašanj, ki so pomembna za strateško (in praktično) vodenje politike. Torej obveščevalna služba ni samo aparat za zbiranje tajnih podatkov, temveč zbrane podatke tudi analizira, ocenjuje in nosilec državne oblasti daje konkretna priporočila za vodenje politike. Da pa bi takšne podatke lahko zagotovila, njeno delo ne more temeljiti le na tajno zbranih podatkih. Zato je danes ena od temeljnih značilnosti dela, da uporabljajo, poleg posebnih metod in sredstev dela, tudi številne legalne možnosti za pridobivanje podatkov.

Purg (2002, 17) ugotavlja, da so cilji in metode dela obveščevalne službe praviloma determinirane s političnimi cilji in načini vodenja vladne politike. Poleg zbiranja podatkov ščiti lastne interese, zaupne podatke in dokumente od nasprotnika ter opravlja še druge naloge, ki so pomembne za doseg določenih (tudi političnih) ciljev, pri čemer uporablja specifične metode in sredstva. Ponekod opravlja tudi »umazane posle«, katerih cilj je, da s pritiskom (vojaškim, ekonomskim, političnim) vplivajo na politiko določene države.

V nekaterih državah obveščevalne službe še dodatno delijo na posamezne obveščevalne službe. Največkrat jih delijo na službe, specializirane za določena področja, na primer za zunanjo politiko (obveščevalne službe pri ministrstvih za zunanje zadeve) ali pa

obrambnostrateška vprašanja (obveščevalne službe pri ministrstvih za obrambo). Take obveščevalne službe imenujemo strateške in izvajajo strateško obveščevalno dejavnost. Delijo se tudi na službe, ki so se specializirale samo za določen način zbiranja podatkov (obveščevalne službe, specializirane za posamezne discipline zbiranja podatkov), ali celo na obveščevalne službe, ki so pooblašene za zbiranje podatkov, in na tiste, ki podatkov ne zbirajo, pač pa jih samo analizirajo². Take službe imenujemo taktične obveščevalne službe. Nekatere države uporabljajo za realizacijo svojih odločitev tudi obveščevalne službe. Glede na to, ali obveščevalne službe sodelujejo tudi pri realizaciji odločitev in ne samo v procesu sprejemanja odločitev, ločimo aktivne in pasivne obveščevalne službe (Šaponja 1999, 32-33).

5.1 ELEMENTI OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

Obveščevalno dejavnost lahko glede na aktivnosti, ki jih opravlja, razdelimo na štiri področja, ki jih pogosto imenujemo tudi elementi obveščevalne dejavnosti. To so: *zbiranje, analiziranje, tajne operacije in protiobveščevalna dejavnost* (Shulsky in Schmitt 2002, 8). Po Purgu (1995, 63) so prioritete naloge obveščevalnih služb ravno zbiranje, analiziranje in ocenjevanje obveščevalnih podatkov in spoznanj o drugih državah, njihovem vojaškem in ekonomskem potencialu, političnem stanju in namerah ter znanstvenih dognanjih. Nosilcem oblasti tako posredujejo ocene in prognoze ter nudijo odgovore na vprašanja, ki so pomembna za strateško (in praktično) vodenje politike. Informacije, ki jih nudijo obveščevalne službe, v glavnem uporabljajo tisti, ki oblikujejo zunanjo in notranjo politiko, obrambo ter gospodarstvo.

Zbiranje se nanaša na pridobivanje neobdelanih podatkov z vohunjenjem. Bodisi s tehničnimi sredstvi (fotografije, prestrezanje elektronskih komunikacij in ostale metode, ki vključujejo tehnologijo), z izkoriščanjem »odprtih virov« (razne publikacije, radijske in televizijske oddaje) ali s kakšno drugo metodo. Element zbiranja podatkov je temelj obveščevalne dejavnosti, čeprav se mnenja glede relativnega pomena različnih metod med avtorji zelo razlikujejo.

Sami zbrani podatki pa za politične voditelje in vojaške poveljnike niso koristni, če ne gredo skozi fazo *analize*. V veliki večini primerov so zbrane informacije namreč dvoumne in dovzetne za različne interpretacije. V procesu analize razpoložljivih podatkov se presodi o

² V ZDA je le CIA pooblašena za operativno zbiranje podatkov v tujini (disciplina operativnega zbiranja podatkov), medtem ko druge službe le analizirajo podatke in od CIE zahtevajo zbiranje podatkov, ki jih potrebujejo za svoje analize.

zmogljivosti, namenih in dejanjih druge stranke, zato je ta element zelo pomemben del obveščevalne dejavnosti. Napovedovanje prihodnjih zmogljivosti, namenov in dejanj tujih vladnih ali političnih organizacij je težje kot samo analiziranje informacij.

Tajne operacije se razlikujejo od ostalih elementov obveščevalne dejavnosti, saj poskušajo vplivati neposredno na politične dogodke, medtem ko se ostali elementi ukvarjajo z varovanjem in iskanjem informacij. Razpon intenzivnosti operacij je precej velik, saj zajemajo vse, od prepričevanja in propagande do paravojaških dejavnosti.

Na splošno lahko za *protiobveščevalno dejavnost* rečemo, da varuje družbo (še posebej njeno obveščevalno dejavnost) pred kakršno koli škodo, ki bi ji lahko bila povzročena s strani sovražnih obveščevalnih služb (Shulsky in Schmitt 2002, 8-9). Protiobveščevalna dejavnost uporablja obveščevalno dejavnost za odkrivanje, nadzor in pogosto tudi preiskovanje kaznivih dejanj vohunstva in drugih oseb, ki delujejo v korist tuje obveščevalne službe. V tem smislu tesno sodeluje z obveščevalno službo, ki lahko z obveščevalnimi prodori pridobi podatke, ki nakazujejo, da ima tuja obveščevalna služba na določenem področju svoj izvor podatkov. Zaradi narave protiobveščevalne dejavnosti je tajnost delovanja te službe še posebej pomembna (Šaponja 1999, 44-45).

6 (NE)ZAKONITO DELOVANJE

6.1 POMEN ZAKONA

Zakon je osrednji splošni pravni akt v pravnem sistemu. Zakoni skupaj z ustavo urejajo najpomembnejša družbena razmerja oziroma področja. Čeprav je zakon hierarhično podrejen ustavi in drugim ustavnim aktom, ima zaradi narave vsebine in obsega predmeta svojega urejanja ključen pravni pomen. Poleg ustave je na ravni države najpomembnejši pravni vir. Tak pomen izhajajo iz različnih dejavnikov, med katerimi velja glede na slovensko pravno ureditev omeniti predvsem: (a) zakone sprejema državni zbor kot demokratično izvoljeni zakonodajni in predstavniški organ, s čimer je zakonom vsaj v pretežni meri zagotovljena razmeroma visoka stopnja legitimnosti; (b) ker se ustava zaradi svoje čvrste narave le redko spreminja, je na najsplošnejši ravni pravnega urejanja prav zakon tisti pravni akt, ki lahko novim družbenim potrebam kolikor toliko pravočasno in ustrezno prilagaja pravno ureditev, saj je v nasprotju z (eno) ustavo zakonov veliko, to je toliko, kolikor širših ali ožjih področij urejajo; (c) načelno velja, da je zakon poleg ustave edini pravni akt, ki sme na splošno pravno vzpostavljati, spreminjati in odpravljati pravice in dolžnosti pravnih subjektov; (d) že ob omenjenem dejstvu, da zakoni urejajo najpomembnejša družbena vprašanja oziroma področja,

je pomembno tudi to, da so zakoni razmeroma stabilni pravni akti, kar pomeni, da ostajajo kljub svojemu – dandanes vse pogostejšemu – spreminjanju oziroma prilagajanju novim idejam in družbenim potrebam vsaj v svojih bistvenih sestavinah veljavni za daljši čas (kar je zelo pomembno zaradi zagotavljanja stabilnosti oziroma predvidljivosti prava) (Bohinc in drugi 2006, 98).

6.2 PROTIPRAVNA DEJANJA

Med protipravna dejanja uvrščamo vse vrste kršitev pravnih norm, in sicer tako abstraktnih in splošnih kot tudi konkretnih in posamičnih pravnih norm. Protipravna dejanja (kršitve prava) je mogoče na splošno razvrstiti v naslednje skupine:

a) *Delikt* je neposredna kršitev predpisov (na primer kršitev zakonskih in podzakonskih splošnih in abstraktnih pravnih norm). Med delikte spadajo kazniva ravnanja (to so kazniva dejanja, prekrški in disciplinski prestopki) ter kršitve predpisov civilnega prava – civilni delikti. *Kazniva dejanja* so družbi in posameznikom večinoma hudo nevarna dejanja (na primer umor, težka telesna poškodba, tatvina, goljufija, ogrožanje varnosti, povzročitev hude prometne nesreče) pa tudi nekatera manj nevarna dejanja, ki pa jih pravo uvršča v kategorijo kaznivih dejanj (na primer razžalitev, opravljanje, lahka telesna poškodba). *Prekrški* so družbi praviloma manj nevarna dejanja od kaznivih dejanj (na primer nekatere oblike motenja javnega reda in miru, kršitve cestnoprometnih predpisov, neplačilo določene davčne obveznosti), za katera so predvidene milejše kazenske sankcije kot za kazniva dejanja. *Disciplinski prestopki* pa so kazniva ravnanja v povezavi z delovnopravnimi razmerji (na primer neopravičen izostanek z dela) oziroma z interno urejenimi razmerji znotraj različnih organizacij in združenj (različne kršitve internih splošnih aktov podjetij, različnih združenj, državnih organov itd.). *Civilni delikt* je neposredna kršitev predpisov civilnega prava (na primer prodaja stvari, ki ni v pravnem prometu), pri čemer so nekateri civilni delikti po vsebini podobni kazenskemu deliktu (na primer prevara pri sklepanju pogodbe ali povzročanje škode kot civilni delikt), vendar pa so v vseh primerih sankcije za civilne delikte bistveno drugačne od sankcij za kazniva dejanja (Bohinc in drugi 2006, 131).

b) *Kršitev pravice* pomeni neizpolnitev dolžnosti oziroma obveznosti, ki nastane s sklenitvijo pravnega posla, s čimer je kršena ali so kršene pravice enega ali več drugih oziroma nasprotnih udeležencev pravnega posla, hkrati pa je s tem posredno kršen tudi pravni predpis, na primer zakon (Bohinc in drugi 2006, 131).

c) *Zloraba pravice* pomeni, da nekdo izvršuje svojo pravico (na podlagi zakona ali pravnega posla), vendar pri tem prekorači njen družbeno priznani namen ter s tem neupravičeno poseže v pravico drugega subjekta. Zloraba pravice je na nekaterih pravnih področjih oziroma panogah izrecno zakonsko prepovedana, če pa takšne izrecne prepovedi ni, jo je treba izpeljati iz splošnih načel pravnega reda ali posameznih pravnih panog (na primer iz načela pravne države, načela ekvivalentnosti storitev in dajatev, načela sorazmernosti, načela pravičnosti, načela morale). V slovenski pravni ureditvi na ustavni ravni nimamo zapisane izrecne prepovedi zlorabe pravic, čeprav je na tej ravni takšno prepoved mogoče vsaj posredno razbrati iz tretjega odstavka 15. člena Ustave RS, ki določa, da so človekove pravice in temeljne svoboščine omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Pač pa je zloraba pravic izrecno prepovedana v okviru nekaterih pravnih panog (Bohinc in drugi 2006, 132).

d) *Sprejem neustreznih ali nezakonitih pravnih aktov* lahko po eni strani štejemo zgolj za posebno obliko katere od prej omenjenih kršitev (na primer kaznivo dejanje zlorabe položaja z izdajo nezakonite določbe, namen povzročitev škode ali kršitev pravice tretje osebe s sklenitvijo pravnega posla), po drugi strani pa gre lahko tudi za posebno skupino protipravnih ravnanj, kadar in kolikor je sankcija za takšna protipravna ravnanja naperjena neposredno zoper protipravni akt, in ne zoper osebo, ki ga je sprejela oziroma izdala. V to posebno skupino protipravnih ravnanj lahko na primer uvrstimo sprejem protiustavnega zakona (Bohinc in drugi 2006, 132-133).

7 SOVA – SESTAVNI DEL SISTEMA NACIONALNE VARNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE

Aktualni mednarodni položaj Republike Slovenije in njeni naporji za uresničitev temeljnih interesov sodobne, demokratične in samostojne države pogojujejo med drugimi tudi vlogo ter aktivnosti Slovenske obveščevalno-varnostne agencije kot samostojne službe Vlade Republike Slovenije (SOVA 2000, 13).

7.1 NALOGE

Med njene temeljne naloge sodi v prvi vrsti delovanje pri zaščiti nacionalnih interesov na varnostnem, političnem in gospodarskem področju oziroma zagotavljanje nacionalne varnosti. Temu je prilagojena tudi organizacijska struktura agencije. Temelj delovanja Sove, samostojne vladne službe, in njen največji vir moči je Zakon o Sovi (ZSOVA), sprejet aprila 1999, dopolnjen z novelo (Zakon o spremembah in dopolnitvah ZSOVA) v novembru 2003

ter dopolnjen in spremenjen junija 2006. Agencija opravlja svoje delo pod nadzorom zakonodajne, sodne in izvršilne veje oblasti, kar je značilnost sodobno urejenih varnostno-obveščevalnih služb v demokratičnih državah (Vlada Republike Slovenije 2011a).

Zakon o Sovi v 2. Členu opredeljuje temeljne naloge agencije:

1. Agencija pridobiva in vrednoti podatke ter posreduje informacije:

- iz tujine, pomembne za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države;
- o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi s tujino ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev.

2. Agencija sodeluje s pristojnimi državnimi organi in službami pri varnostnem preverjanju ter posreduje podatke, pomembne za varnost določenih oseb, delovnih mest, organov, objektov in okolišev.

3. Agencija opravlja naloge na podlagi zakona v skladu s prednostnimi nalogami, ki jih določi vlada na podlagi nacionalno-varnostnega programa, ki ga sprejme Državni zbor (ZSOVA, 2. čl.).

Delovno področje agencije zajema tako obveščevalno kot protiobveščevalno pa tudi varnostno razsežnost delovanja (Vlada Republike Slovenije 2011b).

7.2 OSNOVNE DEJAVNOSTI

V Sovi potekajo štirje osnovni procesi dela, ki so med seboj neločljivo povezani in prepleteni. V skladu s potrebami, zahtevami in interesi uporabnikov usmerja agencija svoje aktivnosti v pridobivanje ustreznih podatkov, njihovo analizo in ovrednotenje ter posredovanje (obveščevalni cikel) (SOVA 2000, 13).

Naloge, ki so v pristojnosti agencije, opravljajo različne notranje organizacijske enote, ki so oblikovane za strokovno, učinkovito in racionalno izvajanje nalog po posameznih delovnih področjih. Ukvarjajo se z zbiranjem podatkov, njihovim urejanjem, vrednotenjem in posredovanjem celovitih informacij vodstvu države, skupne službe pa skrbijo za zadeve splošnega značaja, ki zagotavljajo nemoteno delovanje agencije (SOVA 2000, 16).

Osnovna metoda *pridobivanja podatkov*, tako na obveščevalnem kot varnostnem področju, je metoda tajnega sodelovanja. Na obveščevalnem področju agencija zbira podatke iz tujine, ki so pomembni za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države, na varnostnem pa o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi s tujino ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost in njeno ustavno ureditev. Tajni sodelavci so osebe, ki privolijo v sodelovanje z agencijo in lahko posredujejo podatke, ki jih agencija oz. država potrebuje. Tajno sodelovanje pomeni, da agencija skrbno varuje pravo identiteto svojih sodelavcev. K nalogam agencije sodijo tudi tiste s področja operativnega varovanja in protiobveščevalne zaščite agencije ter varnostnega preverjanja (SOVA 2000, 16-17).

Agencija pridobiva podatke tudi s posebnimi oblikami pridobivanja podatkov, pri čemer uporablja *tehnična sredstva*. Tako tehnični strokovnjaki poskrbijo za izvedbo pisne odredbe predsednika okrožnega sodišča za kontrolo pisem in drugih pošilk ter nadzorovanje in snemanje telekomunikacij v Sloveniji. V skladu z zakonom in na podlagi pisne odredbe direktorja agencija uporablja tudi druge posebne oblike pridobivanja podatkov: spremljanje mednarodnih sistemov zvez, tajni nakup dokumentov in predmetov ter tajno opazovanje in sledenje na odprtih in javnih prostorih z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje. Na področju razvoja je delo agencije usmerjeno v preučevanje in razvoj sistemov za podporo operativnemu delu, zaščito komunikacij in podatkov agencije ter razvoj sodobnih računalniških aplikacij (SOVA 2000, 17).

V procesu *analiziranja* agencija zbrane tajne podatke primerja z informacijami v javnih in strokovnih virih, tako domačih kot tudi tujih tiskanih in elektronskih medijih, ter jih z uporabo različnih analitičnih metod ovrednoti. Šele tako *ovrednotene podatke* agencija *posreduje* uporabnikom – predsedniku vlade in pristojnim ministrom, predsedniku republike, predsedniku državnega zbora ter Svetu za nacionalno varnost. S tem je obveščevalni cikel sklenjen. Agencija izvaja naloge v skladu s programom dela, ki ga predhodno potrди Komisija za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb Državnega zbora Republike Slovenije, o svojem delu pa poroča v mesečnih oz. letnih poročilih. Za uresničevanje pravic in dolžnosti delavcev agencije iz delovnega razmerja, zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter nemoteno materialno in finančno poslovanje so zadolžene *skupne službe* (služba za organizacijo, kadre in izobraževanje ter finančna služba) (SOVA 2000, 17).

Kljub posebni naravi dela je agencija umeščena v slovensko državno upravo in pri izvajanju nalog s svojega delovnega področja sodeluje z drugimi državnimi organi. Prav tako pa sodeluje tudi s sorodnimi službami v tujini (SOVA 2000, 17).

7.3 ZAKONSKE PODLAGE ZA DELO SOVE

Sovo vodita pri njenem delu dva pravna okvira: eden ji delovanje omogoča, drugi pa omejuje, saj je v interesu javnosti in posameznikov, da agencija dela zakonito in učinkovito ter pri začasnem poseganju v človekove pravice ne prekorači svojih pooblastil. Osnovna pravna podlaga za delo Sove je Ustava Republike Slovenije, zlasti njene določbe o varovanju demokratične ureditve, ki temelji na zagotavljanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin³ (Vlada Republike Slovenije 2011c).

Temeljni dokumenti, ki urejajo področje delovanja agencije, so:

- Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji (Ur. l. RS 81/06–UPB2)
- Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb (Ur. l. RS 93/07 - UPB1)
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (Ur. l. RS 27/2010)
- Zakon o tajnih podatkih (Ur. l. RS 50/06-UPB2)

Predpisi, ki urejajo organizacijo in delo v državni upravi (Zakon o Vladi Republike Slovenije, Zakon o javnih uslužbencih ...), se za Sovo smiselno uporabljajo v delih, ki se nanašajo na agencijo kot na sestavni del državne uprave (Vlada Republike Slovenije 2011c).

Po zapisu Vlade Republike Slovenije (2011c) je načelo zakonitosti eno temeljnih načel, ki velja za vse državne organe in ga Sova dosledno spoštuje. Njeno delovanje in ravnanje temelji na veljavnem pravnem redu, kar je zlasti pomembno z vidika varovanja človekovih pravic in svoboščin. Agencija ima namreč na voljo sredstva, s katerimi vanje posega, vendar to počne izključno na način in pod pogoji, ki jih določa zakon.

7.3.1 Zakon o Slovenski-obveščevalno varnostni agenciji

Zakon v 2. členu opredeljuje temeljne naloge agencije. Dalje je zapisano, da agencijo vodi direktor, ki je za svoje delo odgovoren vladi, saj ga le ta tudi imenuje in razrešuje. Člen 6. agencijo obvezuje, da o svojih ugotovitvah obvešča predsednika vlade, kadar gre za zadeve njihove pristojnosti pa tudi predsednika republike, predsednika državnega zbora in pristojne

³ Tretji odstavek 15. člena Ustave RS: »Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava.«

ministre. Direktor agencije odloča o sodelovanju Sove s tujimi obveščevalnimi službami in o izmenjavi podatkov. Če agencija zahteva podatke in informacije, ki so pomembni za izvajanje njenih nalog, so ji državni organi dolžni le-te posredovati. V 11. (f) členu ZSOVA je opredeljeno, da se lahko za varovanje varovanih območij in tajnih podatkov, ki se po določbah zakona, ki določa obravnavanje tajnih podatkov, obravnavajo na teh območjih, namestijo in uporabljajo videonadzorni sistemi. Agencija mora o tem pisno obvestiti zaposlene, obvestilo o izvajanju ukrepa uporabe videonadzornega sistema pa mora biti vidno objavljeno tudi na varovanem območju. Kar zadeva zbiranje, varstvo in zavarovanje podatkov, je temu v ZSOVA namenjenih kar 7 členov. Agencija zbira, obdeluje, shranjuje in posreduje osebne ter druge podatke in vodi ter uporablja evidence na podlagi predpisov o varstvu osebnih podatkov, če s tem zakonom za posamezne primere ni določeno drugače. Agencija v okviru razvida⁴ vodi zbirko podatkov o osebah, ki jih sistematično operativno obravnava v določenem časovnem obdobju. Direktor agencije pa s soglasjem vlade določi način vodenja, dokumentiranja in arhiviranja zadev iz razvida. Kadar agencija zbira osebne in druge podatke, o tem ni dolžna obvestiti posameznika, na katerega se podatki nanašajo, posameznik pa nima pravice do vpogleda v zbirko osebnih podatkov. Dolžnost agencije je tudi, da opravlja evidenco o vstopih oseb v objekte agencije in na območje okolišev teh objektov in njihovem gibanju po njih, evidenco zadržanih oseb, evidenco uporabe fizične sile in sredstev za vklepanje ter evidenco uporabe strelnega orožja. Agencija ima pravico tajnega pridobivanja podatkov. Podatke lahko pridobiva s tajnim sodelovanjem ali s posebnimi oblikami pridobivanja podatkov. Direktor s soglasjem vlade določi pogoje in način pridobivanja podatkov s tajnim sodelovanjem ter postopke in ukrepe za zaščito izvorov podatkov. Pod pogoji, določenimi s tem zakonom, lahko agencija za opravljanje svojih nalog uporablja posebne oblike pridobivanja podatkov, kot so: spremljanje mednarodnih sistemov zvez; tajni nakup dokumentov in predmetov; tajno opazovanje in sledenje na odprtih ali javnih prostorih z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje. Spremljanje mednarodnih sistemov zvez ter tajni nakup dokumentov in predmetov dovoljuje direktor s pisno odredbo. Tajno opazovanje in sledenje na odprtih ali javnih prostorih z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje dovoli direktor agencije s pisno odredbo, če je velika verjetnost, da se bodo na ta način pridobili podatki iz 2. člena tega zakona, in če teh podatkov ni mogoče pridobiti drugače ali bi bila drugačna pridobitev teh podatkov povezana z nesorazmernimi težavami.

⁴ Razvid je urejena, ovrednotena in sistemizirana zbirka dokumentarnega gradiva, ki jo sestavljajo evidence ter zadeve.

Agencija izjemoma⁵ pridobiva podatke tudi s kontrolo pisem in drugih občil ter z nadzorovanjem in s snemanjem telekomunikacij. Kontrolo pisem in drugih pošilk ter nadzorovanje in snemanje telekomunikacij v Republiki Sloveniji dovoli na predlog direktorja agencije s pisno odredbo za vsak primer posebej predsednik Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, če je podana velika verjetnost, da obstaja nevarnost za varnost države. Predsednik Vrhovnega sodišča Republike Slovenije lahko dovoli tudi nadzorovanje telekomunikacij v Republiki Sloveniji z izpisom telekomunikacijskega prometa. Členi 45–49 govorijo o finančnem in materialnem poslovanju Sove. Od denarnih prejemkov, ki jih agencija izplačuje v zvezi s tajnim pridobivanjem podatkov za izplačilo stroškov in nagrad⁶, se ne plačujejo davki in prispevki za socialno varnost oziroma druge dajatve, ki jih določajo predpisi. Prejeta denarna ali materialna sredstva se ne štejejo v izračun davčne ali pokojninske osnove. V finančnem načrtu agencije se za posebna sredstva agencije v okviru proračuna določijo namenska finančna sredstva. Podatki o izplačilih se vodijo v ločenih evidencah, skladno s predpisi, ki urejajo posamezna področja. Agencija mora voditi evidence svojega finančno-materialnega poslovanja v skladu s predpisi, ki veljajo za finančno poslovanje državnih organov. Pomembna dolžnost agencije je tudi, da gradivo iz arhiva nekdanje službe državne varnosti izroči Arhivu Republike Slovenije najkasneje v enem letu po uveljavitvi tega zakona (UL RS 81/2006).

7.3.2 Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb

Nadzor po tem zakonu opravlja Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb, ki jo ustanovi DZ. Posamezni izrazi, ki so uporabljeni v tem zakonu, imajo naslednji pomen:

»Nadzorovana dejavnost obveščevalne službe« je z zakonom določeno delovanje te službe.

»Nadzorovani ukrepi obveščevalne službe« so:

- a) posebne oblike pridobivanja podatkov, določene v 20. in 23. členu zakona o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji – ZSOVA, in
- b) posebne oblike pridobivanja podatkov, določene v 34. členu zakona o obrambi – ZObr.

⁵ Pod pogoji, določenimi s tem zakonom.

⁶ Posebna sredstva.

»Nadzorovani ukrepi varnostne službe« so:

a) ukrepi, določeni v 149.a, prvem odstavku 149.b, 150., 151., 152., 155. in 155.a členu Zakona o kazenskem postopku – ZKP in

b) ukrepi, določeni v 34. členu ZObr v zvezi s 149.a, prvim odstavkom 149.b, 150., 151., 152., 155. in 155.a členom ZKP.

Naloga komisije je, da nadzoruje, ali so nadzorovana dejavnost in nadzorovani ukrepi v okviru ustave in zakona. Člani komisije in drugi navzoči na seji so po 8. členu tega zakona dolžni varovati tajne podatke, s katerimi so se seznanili oziroma jih pridobili pri delu oziroma v zvezi z delom komisije. Za dokumente, drugo gradivo in podatke komisije, ki so tajni oziroma vsebujejo tajne podatke, pa se uporablja zakon, ki ureja tajne podatke. Komisija ima naslednje pristojnosti in naloge:

- nadzira dejavnost obveščevalne službe v zvezi s skladnostjo s sprejeto politiko nacionalne varnosti;
- obravnava letni program dela obveščevalne službe;
- obravnava poročila o delu in o finančnem poslovanju obveščevalne službe;
- obravnava predlog državnega proračuna in predloge drugih aktov, ki se nanašajo na financiranje obveščevalne službe;
- obravnava obvestila in pobude posameznikov in organizacij, ki se nanašajo na pristojnosti in naloge komisije.

Prav tako pa komisija nadzira uporabo s sodno odločbo odrejenih nadzorovanih ukrepov in nadzira odreditev in uporabo nadzorovanih ukrepov, ki se ne odrejajo s sodno odločbo. V 16. členu ZPNOVS je opredeljeno, da vlada komisiji predloži v obravnavo celovito poročilo o delu in o finančnem poslovanju posamezne nadzorovane obveščevalne službe v preteklem letu. Poročilo vsebuje podrobne podatke o splošni dejavnosti nadzorovane obveščevalne službe, o njeni dejavnosti posebnega pomena za nacionalno varnost in o višini in namenu porabe finančnih sredstev za izvrševanje posameznih nalog ter podatke o številu oseb, ki jih je nadzorovana obveščevalna služba operativno obravnavala. Prav tako na štiri mesece poroča o uporabi nadzorovanih ukrepov. V naslednjem členu je zapisano, da mora nadzorovana obveščevalna služba vsake štiri mesece, po potrebi pa tudi zunaj tega roka, komisiji poročati o

izvrševanju svojih splošnih dejavnosti. Komisija lahko tudi med letom zahteva, da ji vlada predloži poročilo o finančnem poslovanju nadzorovane obveščevalne službe. Predstojnik nadzorovane službe je dolžan na zahtevo komisije ustno predstaviti na seji komisije katero koli od poročil, ki jih nadzorovana služba po tem zakonu predloži komisiji, in odgovarjati na vprašanja članov komisije. Naslednji 24. člen je zelo pomemben, in sicer govori o tem, da lahko pooblaščen skupina opravi napovedani ali nenapovedani ogled naprav in prostorov, ki jih uporablja nadzorovana služba v zvezi z nadzorovanjem in snemanjem elektronskih komunikacij. Dalje lahko pooblaščen skupina zahteva tudi vpogled v dokumente, drugo gradivo in podatke nadzorovane službe, ki se nanašajo na pristojnosti in naloge komisije. Kljub temu pa pooblaščen skupina nima vpogleda v tisti del dokumentacije nadzorovane službe, iz katerega bi bilo lahko razvidno, da v postopku delujejo ali sodelujejo tajni delavci oziroma sodelavci po določbah ZKP, ZObr in ZSOVA oziroma bi bila lahko razkrita identiteta teh tajnih delavcev ali sodelavcev. Zaposleni v nadzorovani službi so v okviru pooblastil, ki jih imajo na svojem delovnem mestu ali položaju, dolžni storiti, kar je potrebno, da lahko komisija izvršuje svoj nadzor, in so dolžni pri tem z njo sodelovati. Predstojnik nadzorovane službe ima pravico, da za določen čas odloži dajanje podatkov komisiji ali odloži posamičen nadzor, ampak mora o tem obvestiti pristojnega ministra oziroma vlado. Za to morajo biti izpolnjeni določeni pogoji, in sicer:

- če bi to resno ogrozilo uspešen potek posamezne dejavnosti nadzorovane obveščevalne službe posebnega pomena za nacionalno varnost, ki še ni zaključena;
- če bi to resno ogrozilo uspešen potek predkazenskega postopka, ki še ni zaključen;
- če bi to resno ogrozilo uspešno izvedbo posameznega ali več med seboj povezanih nadzorovanih ukrepov, ki še niso zaključeni;
- če obstaja resna nevarnost, da bi bilo s tem ogroženo življenje ljudi;
- če obstaja resna nevarnost, da bi bilo s tem omogočeno razkritje zaščitene vira informacij.

Če se vlada odloči, da se začasno odloži nadzor, mora v sklepu določiti nadzorovani ukrep oziroma med seboj povezane ukrepe, na katere se odlog nanaša; navesti zakonske razloge, zaradi katerih nadzor odloži; določiti rok, za katerega se nadzor odloži, ki pa ne sme biti daljši od treh mesecev.

Kar zadeva operaterje elektronskih komunikacij, so le-ti dolžni o programski opremi in vmesnikih, ki jih zagotavljajo v skladu s predpisi za nadzor nad telekomunikacijskim prometom in o vseh spremembah le-te, obvestiti komisijo na način, iz katerega so razvidne možnosti in načini posegov v tajnost telekomunikacijskih sporočil in drugega nadzora telekomunikacijskega prometa. Vsake tri mesece komisijo obveščajo o prepisih dela izreka odredbe, ki ga prejmejo za izvedbo nadzora nad telekomunikacijskim prometom in o dejansko izvedenem nadzoru nad telekomunikacijskim prometom. Izvajalci poštne storitve po zakonu, ki ureja poštne storitve, morajo prav tako komisijo vsake tri mesece obveščati o posegih v tajnost poštne pošiljk, ki jih omogočijo v skladu z zakonom v zvezi z nadzorovanimi ukrepi. O domnevno nezakoniti uporabi nadzorovanih ukrepov lahko komisijo obvesti vsak posameznik ali organizacija, s tem ji lahko da pobudo za izvedbo nadzora (UL RS 93/2007).

7.3.3 Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije

Obveščevalno-varnostna dejavnost je ena izmed dejavnosti, ki jih organizira država za učinkovito zagotavljanje obrambe. Te dejavnosti sestavljajo obrambni sistem RS. V ReSNV je zapisano, da bodo obveščevalne in varnostne službe Republike Slovenije tudi v prihodnje redno obveščale nosilce nacionalnovarnostnega sistema o interesih in aktivnostih tujih obveščevalnih služb ter predlagale določene ukrepe zoper obveščevalno dejavnost iz tujine. Pri tem bodo tesno sodelovale z odgovornimi nosilci na področju varovanja tajnih podatkov Republike Slovenije, Nata in Evropske unije. V sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije se bo okrepila protiobveščevalna koordinacija za izmenjavo ugotovitev in zaznav o dejavnosti tujih obveščevalnih služb ter pripravo ukrepov za učinkovitejše preprečevanje delovanja teh služb. Obveščevalne in varnostne službe Republike Slovenije bodo v zvezi s protiobveščevalno zaščito države tudi krepile sodelovanje z varnostnimi organi in službami Evropske unije in Nata ter njenih članic, tako pri izmenjavi informacij in obveščevalnih podatkov kot tudi pri varnostnem preverjanju oseb, ki imajo dostop do tajnih podatkov. Kar zadeva pridobivanje, vrednotenje in pravočasno posredovanje obveščevalnih podatkov in varnostnih informacij, pomembnih za uspešno delovanje nosilcev nacionalnovarnostnega sistema Republike Slovenije, bo to tudi v prihodnje pomembna podlaga za učinkovito odzivanje države na sodobne varnostne grožnje in tveganja. To še zlasti velja za obveščevalne informacije o terorizmu in organiziranem kriminalu, nezakonitih migracijah, širjenju orožij za množično uničevanje, zlorabah in pretoku blaga z dvojno rabo ter razmerah na kriznih žariščih. Zaradi celovitega obravnavanja obveščevalnih podatkov ter usklajenega usmerjanja obveščevalne dejavnosti se bo v sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije okrepila

obveščevalna koordinacija. Začelo se bo vzpostavljati nacionalni sistem za zgodnje opozarjanje na posredno in neposredno nevarnost nadnacionalnih varnostnih groženj in tveganj (UL RS 27/2010).

7.3.4 Zakon o tajnih podatkih

S tem zakonom se določajo skupne osnove enotnega sistema določanja, varovanja in dostopa do tajnih⁷ podatkov z delovnega področja državnih organov Republike Slovenije, ki se nanašajo na javno varnost, obrambo, zunanje zadeve ali obveščevalno in varnostno dejavnost države, ter prenehanja tajnosti takšnih podatkov. Vsak, ki mu je bil zaupan tajni podatek, ali ki se je seznanil z vsebino tajnega podatka, je odgovoren za njegovo varovanje in ohranitev njegove tajnosti. V 8. členu je zapisano, da so osebe, ki opravljajo funkcijo ali delajo v organih, dolžne varovati tajne podatke, ne glede na to, kako so zanje izvedele. Dolžnost varovanja tajnih podatkov ne preneha, ko osebi preneha funkcija ali delo v organu. Pravico dostopa do tajnih podatkov imajo samo tiste osebe, ki imajo dovoljenje in se morajo s temi podatki seznaniti zaradi opravljanja funkcije ali delovnih nalog. Dostop pa imajo samo do tajnih podatkov stopnje tajnosti, določene v dovoljenju. Nihče ne sme dobiti tajnega podatka prej in v večjem obsegu, kot je to potrebno za opravljanje njegovih delovnih nalog ali funkcije. Dalje je v 41. členu zapisano, da so za notranji nadzor nad izvajanjem tega zakona in predpisov, sprejetih na njegovi podlagi, odgovorni predstojniki organov in organizacij. V organih in organizacijah, ki obravnavajo tajne podatke stopnje tajnosti ZAUPNO ali višje stopnje tajnosti, pa se za notranji nadzor in druge strokovne naloge v zvezi z obravnavanjem in varovanjem tajnih podatkov sistemizira delovno mesto ali se za izvajanje teh nalog posebej zadalži obstoječo organizacijsko enoto organa ali organizacije (UL RS 50/2006).

7.4 NADZOR NAD ZAKONITOSTJO DELA V SOVI

Žirovnik (2003, 127) ugotavlja, da demokratične države pripisujejo izjemen pomen nadzoru nad delom obveščevalno-varnostnih služb ne le z vidika varovanja človekovih pravic in svoboščin, temveč tudi drugih, npr. zakonitosti, strokovnosti ali smotrne rabe finančnih sredstev. Sova je pod drobnogledom široke palete stalnega zunanjega nadzora, ki ga opravljajo vse tri veje oblasti ter strokovna in širša javnost. Sovo tako pri njenem delu nadzorujejo: varuh človekovih pravic, pristojno okrožno sodišče, pristojna komisija državnega

⁷ Tajni podatek je dejstvo ali sredstvo z delovnega področja organa, ki se nanaša na javno varnost, obrambo, zunanje zadeve ali obveščevalno in varnostno dejavnost države, ki ga je treba zaradi razlogov določenih v tem zakonu zavarovati pred nepoklicanimi osebami, in ki je v skladu s tem zakonom določeno in označeno za tajno (2. člen ZTP).

zboru, vlada, računsko sodišče in proračunska inšpekcija ter javnost. Poleg zunanjih oblik je v agenciji zagotovljen tudi notranji nadzor (Vlada Republike Slovenije 2011č).

Varuhu človekovih pravic, ki je pristojen za varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v razmerju do državnih organov, morajo slednji, med njimi tudi Sova, na njegovo zahtevo zagotoviti vse podatke in informacije iz njegove pristojnosti in mu omogočiti izvedbo preiskave (Vlada Republike Slovenije 2011č).

S sodnim nadzorom predsednik Vrhovnega sodišča, ki na predlog direktorja agencije s pisno odredbo (nanaša se na 24. člen ZSOVA) odobri uporabo posebnih oblik pridobivanja podatkov, izvaja neposredni nadzor nad slednjim (Kuralt 2009, 19).

Pristojna komisija državnega zbora izvaja nadzor nad agencijo v skladu z Zakonom o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb. Posebne pristojnosti ima komisija pri nadzorovanju zakonitosti uporabe posebnih oblik pridobivanja podatkov, saj ima vpogled v dokumentacijo o uporabi le-teh, lahko pa si ogleda tudi naprave in prostore, ki jih agencija pri tem uporablja (Vlada Republike Slovenije 2011č). Poleg tega obravnava tudi letni program dela ter poročila o delu in o finančnem poslovanju obveščevalne službe (Žirovnik 2003, 125).

Vlada opravlja strokovni nadzor nad delom Sove s spremljanjem njenih aktivnosti in rezultatov dela. Agencija o svojih ugotovitvah obvešča predsednika vlade, kadar gre za zadeve iz njihove pristojnosti pa tudi predsednika republike, predsednika državnega zbora in pristojne ministre (Kuralt 2009, 6).

Nadzor porabe proračunskih sredstev Sove opravljata proračunska inšpekcija ministrstva za finance in računsko sodišče. Proračun agencije je javen (Vlada Republike Slovenije 2011č).

Nadzor javnosti ni posebej opredeljen, izraža pa se predvsem v javnem mnenju o agenciji, medijski odmevnosti njenega dela in komentarjih javnosti na nekatere njene postopke. Temeljna naloga notranjega nadzora pa je ugotavljanje, ali so bili na ustrezen način izvedeni in dokumentirani vsi postopki, ki jih določajo zakon, podzakonski akti in druga navodila (Vlada Republike Slovenije 2011č).

8 AFERA SOVA

Slovenska-obveščevalno varnostna agencija se je zapisala v novejšo slovensko politično zgodovino z afero SOVA, ki je dobro leto dni zaposlovala slovenski politični in medijski prostor. Sova je bila od začetka leta 2007 do sredine leta 2008 v javnosti zgolj in samo še afera, ne pa agencija, ki mora skrbeti za varnost države (Petek 2010, 10).

V njej so svojo vlogo igrale številne konkretne osebe:

- Rok Praprotnik (novinar Časnika Dnevnik)
- Iztok Podbregar (direktor Slovenske obveščevalno-varnostne agencije v obdobju 2002-2006)
- Janez Janša (predsednik vlade)
- Janez Drnovšek (predsednik RS)
- Lovro Šturm (kvota NSi)
- Aleksander Lavrih (uslužbenec kabineta premiera)
- Člani delovne skupine: dr. Milan Zver (minister za šolstvo – SDS), dr. Janez Podobnik (minister za okolje – SLS), Karel Erjavec (DeSUS), dr. Vinko Gorenak (uslužbenec kabineta predsednika vlade – SDS), dr. Tone Jerovšek (nekdanji ustavni sodnik), dr. Milko Mikola (sektor za popravo krivic in narodno spravo), Branko Cvelbar (namestnik direktorja Sove) in mag. Peter Ješovnik (Praprotnik 2007⁸; Petek 2010).

8.1 AFERA V JAVNOSTI IN KRONOLOGIJA

Afera je izbruhnila, ko je v javnost prišla informacija o dokumentu, ki je imel oznako interno. S tem dokumentom je Vlada RS imenovala delovno skupino za oceno dela SOVE. Delovni skupini je bilo naloženih več nalog, med drugimi tudi:

- ocena ustreznosti zakonskih podlag za delo Agencije,
- ocena zakonitosti dela Agencije,
- pregled finančno-materialnega poslovanja,
- preveriti zakonitost in smotrnost ravnanja z arhivskimi gradivi ter
- oblikovanje predloga organizacijskih in drugih sprememb za izboljšanje dela Agencije (Petek 2010, 40).

Vlada o tej delovni skupini ni obvestila parlamentarne komisije, saj je hotela le opraviti svoje delo⁹ in obvestiti javnost in komisijo o tem kasneje, če bi bilo to potrebno. Kljub temu je vest prišla v javnost in vlada je z dokumenta umaknila oznako interno. Tako se je afera Sova

⁸ Dolgi politični prsti v bazah podatkov tajne službe, Rok Praprotnik, Dnevnik, str. 1, 2

⁹ Takšen nadzor nad delom je njena dolžnost.

pričela v javnosti, ko je časnik Dnevnik prvi objavil članek z naslovom »Dolgi politični prsti v bazah podatkov tajne službe« (Praprotnik 21. 3. 2007). Na dan so začele prihajati podrobnosti o samem delovanju agencije in očitki o njenih nezakonitih ravnanjih. Veliko se je pisalo o tem, da Računsko sodišče ali proračunska inšpekcija v celotni zgodovini Sove sploh še nista pregledala financ, predvsem tajnega fonda. Pojavile so se tudi špekulacije o tem, da naj bi Vlada pogledala v agenturno mrežo. Kmalu za tem smo lahko brali o »črnem ali tajnem fondu« (Petek 2010, 60) agencije, kjer naj bi manjkalo kar 300 milijonov tolarjev. Del tega denarja naj bi šel tudi za dva bivša delavca Sove, ki sta imela ponarejeni diplomi. Sicer ima vsaka tajna služba posebne sklade, ki morajo biti zakonsko regulirani in ustrezno nadzorovani. Sova pa je poleg tega posebnega sklada imela še črni fond, ki ni izviral iz proračunskih sredstev in ni bil prikazan v nobenem poročilu Sove. V javnost je takrat prišla informacija, da je Sova plačala tudi letalsko vozovnico za premierja Drnovška (v vrednosti 219.163 tolarjev). Vlada je morala zaradi velikanskih odmevov s teh dokumentov umakniti oznako tajnost in jih je tudi objavila na vladni spletni strani. Iztok Podbregar je kot direktor Sove odobril plačilo za ta izdatek, a se je kasneje izmikal, da podpis na tem dokumentu ni njegov, torej je ponarejen. Zgodba je dobila nove razsežnosti, ko se je izvedelo, da je preko črnega fonda bilo ustanovljeno podjetje Webs d.o.o., ki ga je nazadnje prevzela partnerica bivšega zaposlenega v Sovi. To je bilo sporno predvsem zato, ker mora za vsako ustanovitev podjetja v državni lasti soglasje dati vlada. To podjetje pa je bilo pravno formalno v zasebni lasti, zato ne vlada ne komisija nimata pravice vpogleda v njegovo delovanje. Javno razkritje »črnega fonda« in podjetja Webs d.o.o. je vodilo v razkritje lokacije Kozolca, za katero so vedeli le poslanci in ozek vrh Sove. Mediji so objavili tudi zemljevid lokacije in podrobnosti o operativnem sodelovanju Sove s tujimi službami (predvsem BND¹⁰). Lokacija je bila blizu Telekoma in tam so uspešno nadzirali mednarodne telekomunikacije med Zahodnim Balkanom in Zahodno Evropo. Seveda so jo po medijskem razkritju zaprli.

Delovna skupina se je soočila tudi z nepravilno skladiščenimi dokumenti. Arhivsko gradivo SDV je bilo namreč v kleti Sove namesto v ARS. Razlog za to naj bi bilo pomanjkanje prostora v ARS. S tem je bil vrsto let kršen tudi ZSOVA.

V medijih smo nato lahko brali o lokaciji konspirativke na Malem trgu 4 v Ljubljani. Pričele so se špekulacije o tem, ali je bila tam tudi vladna skupina in katere dokumente je od tam odnesla. Odločili so se za zaprtje lokacije, njeno dejavnost pa se prenesli v centralo. Dokler mediji niso razkrili lokacije, je zanjo vedelo zelo malo ljudi. Samo posebej pooblašteni

¹⁰ Bundesnachrichtendienst – Nemška obveščevalna služba.

posamezniki in direktor agencije. Veliko se je začelo govoriti tudi o tem, da naj bi Sova imela napravo za prisluškovanje mobilnim telefonom in da nepooblaščen prisluskuje z ene od lokacij v Ljubljani. Zapiski telefonskih pogovorov, objavljenih v nekaterih medijih, naj bi dokazovali, da je Sova prisluškovala Slovenski demokratični stranki. Janez Janša je potrdil, da so napravo za prisluškovanje našli, ampak on zanjo ni vedel. V medijih so zapisali, da je s tem razkril državno tajnost. Sova pa sicer slovenskim državljanom na ozemlju Slovenije sploh ne bi smela prisluškovati, razen če je podana velika verjetnost, da obstaja nevarnost za varnost države. O sami napravi in nezakonitem prisluškovanju se je v javnosti še veliko govorilo. Pojavile so se tudi obtožbe Antona Ropa¹¹, da naj bi se pred parlamentarnimi volitvami leta 2004 Ivo Sanader in Janez Janša dogovarjala o insceniranju incidentov v Piranskem zalivu. Sanader in Janša sta se očitno znašla v prisluhih Sove. Ugotovljeno je bilo, da sta se o incidentih pogovarjala in ne dogovarjala.

Afera Sova ima dva obraza, eden je sodni, drugi je politični. Afera Sova je kot politična afera končana zgodba (Petek 2010, 206). Kar pa zadeva njen sodni obraz, je bilo ugotovljenih več nepravilnosti, ki so prinesle kar nekaj sprememb. V nadaljevanju podajam pregled nepravilnosti delovanja Sove, ki jih je pri svojem delu odkrila delovna skupina.

8.2 (NE)ZAKONITA STANJA V AGENCIJI

Pri pregledu zakonitosti Sove je delovna skupina odkrila zaskrbljujoče število nezakonitih stanj v Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji, in sicer tako glede vsebine kot tudi glede trajanja. Število in vrsta nezakonitih stanj sta posebej zaskrbljujoči ob dejstvu, da gre za državno inštitucijo, ki so ji dana široka pooblastila za posege v temeljne človekove pravice. Pri tem je potrebno poudariti, da si je delovna skupina kot temeljni cilj zadala, da bo v svojih poročilih Vladi RS poročala samo o nesporno dokazljivih dejstvih (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

8.2.1 Pravne podlage posebnega sklada

Po tem, ko se je v javnosti pojavila novica o »črnem« oziroma »tajnem« fondu Agencije in primanjkljaju v njem, je pooblaščen skupina Komisije obiskala Sovo, da bi preverila te podatke. Razkrilo se je, da Računsko sodišče vse od ustanovitve leta 1995 še ni revidiralo poslovanja Sove. Vladna delovna skupina je tako ugotovila, da je Sova brez zakonite podlage vrsto let razpolagala s sredstvi, ki niso proračunskega izvora, prihajajo iz tujine in s katerimi se posluje izključno gotovinsko. O prejemanju in porabi teh sredstev ni nikoli uradno

¹¹ Bivši predsednik vlade.

obvestila niti vlade niti parlamentarne komisije za nadzor nad tajnimi službami. Ta sredstva je agencija pridobivala za operacije v tujini in kot donacije tujih služb. V 45. a členu ZSOVA je zapisano: »(1) Od denarnih prejemkov, ki jih agencija izplačuje v zvezi s tajnim pridobivanjem podatkov za izplačilo stroškov in nagrad (v nadaljnjem besedilu: posebna sredstva), se ne plačujejo davki in prispevki za socialno varnost oziroma druge dajatve, ki jih določajo predpisi. Prejeta denarna ali materialna sredstva se ne štejejo v izračun davčne ali pokojninske osnove. (2) V finančnem načrtu agencije se za posebna sredstva agencije v okviru proračuna določijo namenska finančna sredstva. Podatki o izplačilih se vodijo v ločenih evidencah, skladno s predpisi, ki urejajo posamezna področja. (3) Postopek o poslovanju s posebnimi sredstvi določi direktor agencije.« (UL RS 81/2006) V ZSOVA so torej le posebna oziroma namenska sredstva, ki se določijo v okviru državnega proračuna. Zakon nikjer ne govori o kakšnih drugih sredstvih, ki jih pridobiva Sova s svojo dejavnostjo, bodisi s podjetji ali kakšnimi donacijami. Vsa takšna sredstva so nelegalna in nelegitimna, saj nad pridobivanjem in samo uporabo teh sredstev ni nobenega nadzora in so zaradi tega mogoče velike zlorabe (Petek 2010, 64).

Pravne podlage za pridobivanje in porabo neproračunskih sredstev agencija nima opredeljenih v nobenem zakonu niti v kakem drugem veljavnem podzakonskem aktu. Kot (neustrezno) pravno podlago za neproračunske vire je agencija predložila lasten *Poslovnik o postopkih poslovanja s sredstvi posebnega sklada* (v nadaljevanju poslovnik), označen s stopnjo tajnosti, ki je bil izdan s strani direktorja agencije mag. Tomaža Lovrenčiča dne 18. 9. 2000 (glede na 154. člen Ustave RS, ki določa, da morajo biti predpisi objavljeni, preden začnejo veljati, je veljavnost takšnega poslovnika seveda sporna sama po sebi). Poslovnik naj bi temeljil na *Navodilu o tajnem sodelovanju* z dne 16. 12. 1999, ki pa v 8. členu izrecno govori o proračunskih sredstvih kot *edinem* viru financiranja. Soglasje k temu navodilu je sicer izdala Vlada RS 17. 2. 1999. Poslovnik v 6. členu povzema, da so prihodki posebnega sklada proračunska sredstva, v nasprotju z ZSOVA in Navodilom o tajnem sodelovanju pa dodaja »sredstva, ki jih za izdatke opravljenega dela agenciji nadomestijo državni organi ali tuje varnostne oziroma obveščevalne službe« (v nadaljevanju neproračunska sredstva). Neproračunska sredstva je po navedbah vodstva agencija pridobivala za skupne operacije v tujini in kot donacije tujih služb. Agencija meni, da ta sredstva ne morejo postati integralni del proračuna v skladu z Zakonom o javnih financah, ker bi s tem lahko razkrili vir in namen teh sredstev. Glede na dejstvo, da se proračun agencije sprejema po posebnem postopku, je navedeni razlog za skrivanje neproračunskih virov na trhlih nogah. Z navedbo višine prejetih

neproračunskih sredstev (ko bi jih bil zakonodajalec dejansko opredelil kot zakonsko možno oziroma nesporno financiranje agencije) v proračunskih dokumentih se namreč ne bi razkril noben konkreten vir. Hkrati pa bi se s tem omogočilo nadzornim institucijam, vključno s parlamentarno nadzorno komisijo, da učinkovito nadzorujejo tudi ta najbolj občutljivi del dejavnosti agencije (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007a).

Delovna skupina je ugotovila tudi, da agencija v nasprotju z zakonodajo in lastnim poslovníkom z neproračunskimi sredstvi posluje drugače, kot s sredstvi iz proračuna. Po zbranih podatkih je o neproračunskih sredstvih odločal ožji vrh agencije. Po navedbah agencije za posamezne prilive med viri sredstev in agencijo ne obstajajo nikakršni dokumenti oziroma vsaj posredni pisni dogovori o višini in namenu teh sredstev, zato niti izvorov financiranja doslej ni bilo mogoče verodostojno ugotoviti (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007a).

Agencija je potrdila, da po razpoložljivih podatkih o teh sredstvih ni nikoli poročala Vladi RS niti Komisiji za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb DZ. Notranji revizor nikoli ni revidiral neproračunskih sredstev posebnega sklada, ker mu nikoli ni bila posredovana dokumentacija, da ta sredstva obstajajo. Tudi proračunska inšpekcija ni nikoli pregledala neproračunskega dela posebnega sklada. Le-ta niso bila načrtovana v letnih načrtih prilivov posebnega sklada, zato je o njihovi porabi brez kakršnegakoli nadzora odločal direktor agencije sam. Nekateri neproračunski gotovinski prilivi so bili predani blagajni posebnega sklada. Druge so neposredno od prenašalcev prevzemali posamezni vodilni v agenciji. Prinašalci gotovine o predaji velikokrat niso prejeli potrdila o prejemu finančnih sredstev. Zaradi tega tudi ni možno verodostojno ugotoviti, koliko je bilo vseh prejetih sredstev. Tudi dejanske porabe sredstev zaradi manjkajoče najosnovnejše dokumentacije ni bilo mogoče ugotoviti. Ugotovljene so bile tudi posamične zlorabe, kot je na primer nakup darila ob odhodu uslužbenca agencije v pokoj¹². Delovna skupina je ugotovila tudi, da je bila plačana letalska karta v višini 219.163 tolarjev na ime Sardeshmukh Sadananda. Agencija ne razpolaga z nobenimi podatki o namenu prihoda tega gospoda v Ljubljano. Po dostopnih javnih podatkih naj bi se g. Sadanand ukvarjal z alternativno medicino (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007a). V zaključnem poročilu delovne skupine za oceno dela Sove je zapisano, da je

¹² Uslužbenec je prejel ročno uro v vrednosti 550.000 tolarjev in ta nakup je bil v dokumentih prikazan kot mednarodno sodelovanje agencije.

agencija vladi in parlamentarnemu nadzoru najmanj od leta 1999 do ugotovitev delovne skupine prikrivala prihodke iz tujine¹³. Posledično je zaradi tega prikrivanja Sova lahko prikrila tudi nezakonito ustanovitev podjetja v RS in izvajala druge nezakonite transakcije na osnovi teh finančnih prilivov (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

8.2.2 Ustanovitev podjetja Webs d.o.o.

Petek (2010, 83) ugotavlja, da je bila preko črnega fonda ugotovljena ustanovitev podjetja Webs d.o.o.¹⁴, ki ga je nazadnje prevzela partnerica bivšega zaposlenega v Sovi. Webs d.o.o. je bilo zasebno podjetje, ustanovljeno z denarjem Sove. Ker pa zanj ni vedela Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb, je bilo podjetje brez parlamentarnega nadzora. Podjetje je nastalo pod projektom »Delo na oddaljeni lokaciji« in je denar črpalo iz posebnega fonda Sove. Zanimivo je, da projekta ni odobril direktor Sove in to podjetje tudi ni bilo upravičeno do finančnih sredstev za zagon in obratovanje podjetja. Toda denar so iz posebnega sklada enostavno dobivali, na začetku za stroške obratovanja, to je najem prostorov, telefonov, članarine in podobno, znašali so povprečno 350.000 tolarjev, leto za tem je Sova odobrila 430.000 tolarjev mesečno, skupno je bilo iz Sovinega sklada izplačanih več kot 4,6 milijonov tolarjev, ki niso bila porabljena v skladu s poslovnikom o posebnem skladu.

Tudi druge obveščevalne službe po svetu ustanavljajo razna podjetja, torej bi bilo, po mnenju Petka (Petek 2010, 90), smiselno, da bi Sova ustanovila kakšno podjetje na tujem in bi preko njega opravljala svojo dejavnost, ne pa v Sloveniji, kjer je šlo za drugo stvar.

Delovna skupina za oceno dela Sove je pri svojem delu nedvoumno ugotovila, da je bila agencija finančno in organizacijsko neposredno angažirana pri ustanovitvi podjetja Webs d.o.o.¹⁵. Iz dokumentacije agencije izhaja, da je agencija odprla poseben projekt, s katerim je načrtovala faze ustanovitve podjetja, nakupa telekomunikacijske opreme, organizacijske in programske postavitve telekomunikacijske opreme in operativno uporabo. Na ta način si je agencija želela zagotoviti direkten dostop do informacijske hrbtenice pod legendo podjetja, ki naj bi se ukvarjalo s telekomunikacijskimi storitvami. Agencija je planirala, da si s tem zagotovi komunikacijsko neodvisen dostop do spleta in s tem povezane dostope do

¹³ Po letu 1999 ni bilo opravljenega zunanjega nadzora nad finančno-materialnim poslovanjem, kar se odraža v vrsti ugotovljenih nepravilnosti in negospodarnem upravljanju z viri, pomanjkljiv pa je bil tudi notranji nadzor. (Sporočilo za javnost po obravnavi šestega vmesnega poročila Delovne skupine za oceno dela Sove na področju organizacije in upravljanja z viri, 19. 7. 2007)

¹⁴ Podjetje je na trgu ponujalo strežnik za elektronsko pošto.

¹⁵ Podjetje se je nahajalo na Kozinovi 2 v Ljubljani.

posameznih servisov, ki so vsebina internetne ponudbe. Čeprav projekt formalno ni bil nikoli odobren in podpisan s strani vodstva agencije, se je začel izvajati in financirati. Vodja skupine za ustanovitev podjetja je bil delavec agencije, katerega žena je bila tedaj lastnik podjetja Webs d.o.o. (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007b).

Tedanji direktor Iztok Podbregar je odobril začetne stroške podjetja v višini 2.375.000 tolarjev in 350.000 tolarjev za mesečne stroške. Kasneje je odobril tudi dodatna sredstva v višini 1.700.000 tolarjev za zagonske stroške. Agencija je tako iz neproračunskega dela posebnega sklada (črni fond) v času od 21. 7. 2004 do 29. 6. 2005 za namene ustanovitve, nakupa opreme in mesečnih stroškov za delovanje omenjenega podjetja izplačala finančna sredstva v skupni višini 10.926.000 tolarjev (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007b).

Podjetje je bilo ustanovljeno 13. 7. 2004 na ime moža delavke, zaposlene v agenciji. Ta delavka pozna delovanje posebnega sklada, saj je bila v obdobju pred letom 2003 zadolžena za poslovanje z njim. V nadaljevanju je bilo lastništvo podjetja dne 16. 12. 2005 preneseno na ženo bivšega operativnega delavca agencije, ki je bil v agenciji zaposlen do 30. 6. 2005. Agencija je za omenjenega delavca ugotovila, da ima ponarejeno spričevalo o zaključku šolanja. Iz tega sledi, da je bilo lastništvo podjetja preneseno na ženo omenjenega delavca z ugotovljenim ponarejenim spričevalom skoraj pol leta po njegovem odhodu iz agencije. Gre za delavca agencije, ki je v času dela v agenciji upravljal s tehničnimi sredstvi za prisluh mobilne telefonije in z informacijskimi sredstvi (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007b).

Iz predloženih podatkov delovna skupina ni mogla ugotoviti nikakršnih dejavnosti agencije preko podjetja Webs d.o.o. Nasprotno, po podatkih agencije le-ta ni uporabljala dejavnosti podjetja Webs d.o.o. za opravljanje svojih zakonitih nalog. Agencija zatrjuje, da so bili vsi stiki s podjetjem prekinjeni s prenehanjem delovnega razmerja delavca s ponarejenim spričevalom, to je 30. 6. 2005, kljub temu pa je bilo zadnje nakazilo za podjetje Webs d.o.o. v višini 1.120.000 tolarjev odobreno iz črnega fonda 29. 6. 2005, to je en dan pred prenehanjem delovnega razmerja (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007b).

Ugotovljeno je bilo, da agencija v veljavni zakonodaji nima pravne podlage za neposredno ali posredno ustanovitev podjetja na ozemlju RS. Projekt ustanavljanja takega podjetja, še

posebej glede na njegovo dejavnost, presega pooblastila, ki jih ima agencija po ZSOVA. Še posebej zato, ker je bilo ustanovljeno na območju RS in so uporabniki njegovih storitev pretežno slovenski državljani, česar bi se vodstvo agencije moralo zavedati. Agencija je v projekt ustanovitve podjetja Webs d.o.o. v dveh letih vložila skoraj polovico enoletnih neproračunskih sredstev posebnega sklada (črni fond), kar kaže na visok pomen, ki ga je agencija pripisovala temu projektu. To dejstvo nakazuje na ugotovitev, da je agencija iz tujine pridobljene neproračunske vire sredstev usmerjala v nezakonit del posebnega sklada (črni fond), z donatorji domnevno dogovorjene aktivnosti pa financirala iz legalnega proračunskega dela posebnega sklada. Delovna skupina je ugotovila tudi, da agencija o ustanavljanju podjetja, finančnih in organizacijskih vložkih ni nikoli poročala Vladi RS. Agencija v postopkih ustanovitve podjetja ni zavarovala vloženih finančnih sredstev, prav tako ni ukrenila ničesar, da bi ta sredstva pridobila nazaj, kar kaže na to, da je vse finančne vloške zavestno prepustila nekdanjemu delavcu agencije, ki je zaradi ponarejenega spričevala prekinil delovno razmerje v agenciji (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2007b).

8.2.3 Izročanje arhivskega gradiva SDV Arhivu RS

V Sovi so bili še vedno arhivi SDV, torej dokumenti, ki bi že zdavnaj morali najti svoje mesto v ARS. Delovna skupina je na Sovi naletela tudi na stroj za uničevanje arhivskega gradiva, ki pa je zaščiten z zakonom in se ga ne sme uničevati. Po besedah dr. Iztoka Podbregarja je gradivo ostalo v Sovi zaradi pomanjkanja prostora v ARS. Zagotovil je, da je bil del najbolj občutljivega arhiva, ki je bil na Sovi, dostopen le delavcem Arhiva (Petek 2010, 103-111).

Delovna skupina je ugotovila, da je že osem let kršen 55. člen ZSOVA, ki se glasi: »Gradivo iz arhiva nekdanje službe državne varnosti se izroči Arhivu Republike Slovenije najkasneje v enem letu po uveljavitvi tega zakona.« Vrsto let pa je bila kršena tudi zakonska obveznost iz zakonov o ravnanju z arhivskimi gradivi in o poslovanju Sove o predaji arhivskega gradiva pred 17. 5. 1990.

ARS je v skladu z arhivsko zakonodajo iz leta 1997¹⁶ julija 1998 prevzel tako imenovani zgodovinski arhiv MNZ. Z njim je bil prevzet tudi del gradiva nekdanje SDV. ARS od leta 1997 do 2006 postopno prevzema gradivo nekdanje SDV. Večina prevzetega gradiva zajema obdobje do srede sedemdesetih let preteklega stoletja. ARS je pri tem ugotovil, da velik del gradiva manjka. Arhiv je s primerjavo arhivskega popisa iz leta 1976 in popisa iz leta 1990

¹⁶ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih.

ugotovil, da je do leta 1990 približno tri četrtine gradiva iz leta 1976 izginilo. Le del tega gradiva je ohranjen v kopijah na mikrofilmih, ki jih hrani ARS. Ob obisku arhiva Sove¹⁷ se je ugotovilo, da se v prostorih arhiva nahaja velika naprava za uničevanje papirja. Direktorju Sove je bil izražen dvom o primernosti namestitve te naprave v arhivskem prostoru, nato je direktor odredil odstranitev omenjene naprave (Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno-varnostne agencije).

V letu 2005 ni prišlo do nobene predaje arhivskega gradiva SDV Arhivu RS. Bil pa je podpisan Dogovor o hranjenju in uporabi arhivskega gradiva med Sovo in ARS. Podpisala sta ga takratni direktor Sove – Iztok Podbregar in direktor Arhiva RS – Dragan Matić. Delovna skupina pa ugotavlja, da je Sova v svojem proračunu namenila kar precejšnja finančna sredstva za popise arhivskega gradiva nekdanje SDV, vendar v omenjenem letu ni predala niti enega dokumenta. Vladna skupina je ob ukvarjanju s problematiko arhivov nekdanje SDV naletela še na informacijo, da se arhivsko gradivo ne hrani le v prostorih ARS in Sove, temveč je še vedno tudi v prostorih MNZ (Petek 2010, 109).

Na podlagi opravljenega pregleda dokumentarnih in arhivskih fondov MNZ in Policije v Službi za administracijo in grafiko MNZ je delovna skupina ugotovila, da je na štirih lokacijah¹⁸ MNZ vrsta gradiv, ki po mnenju komisije vsebuje gradivo, ki bi moralo biti opremljeno kot arhivsko gradivo in vsaj delno, če ne v celoti, predano ARS. V kletnih prostorih MNZ na Beethovenovi ulici, na levi strani, ki še ni bila obnovljena, so v prvotnem stanju še vedno ohranjene zaporniške celice bivše SDV. Celice so v fazi propadanja in razen nekaj odpadnega materiala, prazne. Ker so to edine ohranjene zaporniške celice, ki jih je uporabljala SDV, je potrebno ta prostor ohraniti kot zgodovinski spomenik (Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno-varnostne agencije).

Iz poročila je razvidno, da je pristojna komisija prevzela še del arhivov, predvsem pa popisala arhive, ki Arhivu RS še niso bili dostopni. Komisija za izločanje in odbiranje gradiva je na svoji zadnji seji ugotovila, da Sova v svojih prostorih ne hrani več gradiva, nastalega pred 17. 5. 1990. ARS del prevzetega gradiva z različnimi stopnjami tajnosti še hrani v prostorih Sove (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

¹⁷ Dne 22. 2. 2007.

¹⁸ Trdinova ulica 8, Beethovenova ulica 4, Štefanova ulica 2 in v Gotenici – objekt »A«.

8.2.4 Prisluskovalna naprava

Janez Janša je medijem povedal, da so na Sovi odkrili prisluskovalno napravo, za katero sam kot predsednik vlade ni vedel in za katero ni vedel nihče od poslancev. Mediji so mu očitali, da je s tem razkril državno tajnost. Obstoje naprave je potrdil tudi direktor agencije dr. Iztok Podbregar, vendar je zatrdil, da naprava v njegovem mandatu ni bila uporabljena. Sicer pa naj bi jo domnevno uporabljali za prisluskovanje Slovenski demokratični stranki, kar naj bi dokazovali tudi nekateri zapisi telefonskih pogovorov, ki so bili objavljeni tudi v medijih (Petek 2010, 134).

Sova slovenskim državljanom na ozemlju Slovenije sploh ne bi smela prisluskovati in 20. člen ZSOVA glede pridobivanja tajnih podatkov omenja le spremljanje mednarodnih sistemov zvez, ne pa mobilnih telefonov v Sloveniji, poleg tega se spremljanje mednarodnih zvez ne sme nanašati na določljiv priključek telekomunikacijskega sredstva ali na določenega uporabnika telefona na območju slovenske države, o čemer govori 21. člen ZSOVA (Petek 2010, 135).

Komisija je ugotovila, da sta bila nakup in uporaba te naprave poslancem zamolčana. Poročila delovne skupine za oceno dela Sove kažejo na utemeljen sum nezakonite uporabe opreme za nadzor mobilnim GSM aparatom v RS v obdobju med letoma 1999 in 2005¹⁹ (Urad Vlade za komuniciranje 2007a).

8.2.5 Spremljanje mednarodnih sistemov zvez

Anton Rop²⁰ je obtožil Janeza Janšo in Iva Sanaderja, da sta se pred parlamentarnimi volitvami leta 2004 dogovarjala o insceniranju incidentov v Piranskem zalivu. Nekaj dni pred volitvami je bil Rop obveščen o telefonskem pogovoru med Sanaderjem in Janšo, prisluskovanje pa so opravili agenti Sove. Vodstvo agencije je po mnenju Mira Petka »nezakonito trgovalo« s posnetki in transkripti, kjer se pojavlja Janez Janša. Pred volitvami je direktor Sove Iztok Podbregar obveščal Antona Ropa kot predsednika vlade in hkrati predsednika LDS, kaj se po telefonu pogovarja Janez Janša kot predsednik največje opozicijske stranke (Petek 2010, 145).

Petek (2010, 18) meni, da je razumljivo, da se je ob tej aferi tako sprožilo tudi vprašanje spremljanja mednarodnih sistemov zvez in zelo polemična razprava, v kolikšni meri je to spremljanje sploh zakonito. Javna in strokovna razprava je potekala tudi okrog vprašanja, ali

¹⁹ Naprava je bila zapečatenjena šele leta 2005 in tako se ne ve, kaj se je z njo dogajalo v vmesnem obdobju.

²⁰ Bivši predsednik vlade.

je 21. člen ZSOVA²¹, ki ureja vprašanje spremljanja mednarodnega sistema zvez, sploh ustaven.

Spremljanje mednarodnih sistemov zvez je po mnenju Delovne skupine razkrilo zlorabo Sove v politične namene. Vlada je odkrila očitne primere nezakonitega delovanja Sove na področju spremljanja mednarodnih sistemov zvez v letu 2004. Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb je prišla do ugotovitve, da ni dokazov za obtožbe glede dogovarjanja o incidentih v Piranskem zalivu leta 2004. Delovna skupina meni, da je poslanec Anton Rop je v javnosti navajal »neresnične trditve«. Po temeljitem pregledu dokumentov in drugih dokaznih materialov ter na osnovi izjav zaposlenih v Sovi je delovna skupina namreč ugotovila, da agencija ni nikoli razpolagala z gradivi, ki bi potrjevali navedbe poslanca SD. Slednji je bil na nezakonit način seznanjen z izsledki prisluhov. S svojimi izjavami v sredstvih javnega obveščanja, je kršil dolžnost varovanja tajnih podatkov in je le-te sporočil javnosti oziroma nepooblaščenim osebam. Opustil je dolžnost varovanja uradnih tajnosti po preteku funkcije, ki jo je opravljal (Urad Vlade za komuniciranje 2007b; Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

Ustavno sodišče je v postopku za oceno ustavnosti, začetem z zahtevo Vrhovnega sodišča, na seji 4. 10. 2007 sklenilo, da se zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 21. člena ZSOVA zavrne. Direktor Sove je predsedniku Vrhovnega sodišča namreč predlagal, naj na podlagi 37. člena Ustave v povezavi z 20. in z 21. členom ZSOVA dovoli uporabo posebne oblike pridobivanja podatkov s spremljanjem mednarodnih sistemov zvez. Predsednik Vrhovnega sodišča je prekinil postopek odločanja o navedenem predlogu in vložil zahtevo za oceno ustavnosti prvega odstavka 21. člena ZSOVA. Izpodbijani prvi odstavek 21. člena ZSOVA ni samostojna določba. Ob upoštevanju določb Ustave²² je mogoče njeno vsebino razlagati le v povezavi z vsebino drugega in tretjega odstavka tega člena ter v konkretnem primeru prvega

²¹ 21. člen ZSOVA: »(1) Spremljanje mednarodnih sistemov zvez ter tajni nakup dokumentov in predmetov dovoljuje direktor agencije s pisno odredbo.

(2) Odredba o spremljanju mednarodnih sistemov zvez mora vsebovati podatke o zadevi, na katero se posebna oblika pridobivanja podatkov nanaša, način, obseg in trajanje.

(3) Spremljanje mednarodnih sistemov zvez se ne sme nanašati na določljiv priključek telekomunikacijskega sredstva ali na določenega uporabnika tega priključka na območju Republike Slovenije.

(4) Odredba o tajnem nakupu dokumentov in predmetov mora vsebovati podatke o nazivu, vsebini in količini predmeta tajnega nakupa ter njegovo ceno.

(5) Odobritev tajnega nakupa dokumentov in predmetov se lahko nanaša le na enkratni tajni nakup.«

²²Po prvem odstavku 5. člena Ustave država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. To velja tudi za človekovo pravico iz prvega odstavka 37. člena Ustave, ki zagotavlja tajnost pism in drugih občil. V drugem odstavku tega člena Ustava med drugim določa, da se ta človekova pravica lahko omeji pod določenimi pogoji in le na podlagi odločbe sodišča.

odstavka 2. člena ZSOVA. Izpodbijano določbo je zato treba najprej razlagati tako, da se spreminjanje mednarodnih sistemov zvez kot del obveščevalne dejavnosti agencije lahko nanaša le na območje zunaj državnega območja RS. V prid takšni razlagi govorijo namreč prvi odstavek 2. člena²³ ter drugi²⁴ in zlasti tretji odstavek 21. člena ZSOVA²⁵. Poleg slednjega iz drugega odstavka 21. člena ZSOVA jasno izhaja, da gre za zadevo in ne za konkretnega posameznika. Tretji odstavek 21. člena ZSOVA še dodatno izrecno določa, da se spremljanje mednarodnih sistemov zvez ne sme nanašati na določljiv priključek telekomunikacijskega sredstva ali na določenega uporabnika tega priključka na območju RS. Zato predsednik Vrhovnega sodišča glede na predhodno navedeno razlago vsebine izpodbijane določbe ne more biti pristojen za dovolitev oziroma odobritev spremljanja mednarodnih sistemov zvez. Šele če bi pri spremljanju mednarodnih sistemov zvez lahko prišlo do položaja oziroma možnosti, da bi se to nanašalo tudi na državno območje RS ali na konkretno določeno osebo na tem območju, bi bila glede na drugi odstavek 37. člena Ustave potrebna odredba sodišča, ki jo je treba izdati v primerih, določenih v 24. členu ZSOVA. Ustavno sodišče zato ocenjuje, da glede na vsebino predlagateljeve zahteve ne gre za položaj, v katerem bi moral predsednik Vrhovnega sodišča pri odločanju uporabiti prvi odstavek 21. člena ZSOVA. Zato ni izpolnjena procesna predpostavka za oceno ustavnosti izpodbijanje zakonske določbe in je bilo treba zahtevo zavreči (Sklep Ustavnega sodišča 2007).

9 NALOGE, KI JIH JE VLADA NALOŽILA AGENCIJI

Vlada RS je na osnovi poročil Delovne skupine za oceno dela Slovenske obveščevalno-varnostne agencije pripravila pregledni povzetek svojih sklepov. V okviru tega je bilo agenciji naloženih več nalog, ki jih mora le-ta opraviti. Tako je Vlada RS agenciji med drugim naložila:

- izpeljavo vseh možnih pravnih postopkov za zavarovanje vloženi finančnih sredstev v podjetje Webs d.o.o.;

²³ Prvi odstavek 2. Člena ZSOVA se glasi: »Agencija pridobiva in vrednoti podatke ter posreduje informacije:

- iz tujine, pomembne za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države;

- O organizacijah, skupinah in osebah, k s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi s tujino ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev.«

²⁴ Odredba o spremljanju mednarodnih sistemov zvez mora vsebovati podatke o zadevi, na katero se posebna oblika pridobivanja podatkov nanaša, način, obseg in trajanje.

²⁵ Spremljanje mednarodnih sistemov zvez se ne sme nanašati na določljiv priključek telekomunikacijskega sredstva ali na določenega uporabnika tega priključka na območju RS.

- pripravo novega akta o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest, v katerem v skladu z zakonskimi in podzakonskimi akti opredeli delovna mesta uradnih oseb agencije in delovna mesta drugih oseb, ter vodi vse postopke zaposlovanja v skladu z zakonom;
- da v roku dveh mesecev pripravi spremembe Pravilnika o finančnem poslovanju, spremembe Pravilnika o naročilih male vrednosti ter novo Navodilo o vodenju evidence specialne operativne tehnike. Poslovanje v skladu z omenjenimi akti se mora začeti izvajati takoj, prav tako je potrebno izvesti izredno inventuro oziroma popis specialne operativne tehnike;
- da vodstvo Sove v roku dveh mesecev, v sodelovanju z Ministrstvom za javno upravo, pripravi seznam vseh tistih nepremičnih, ki niso potrebne za osnovno in podporno dejavnost agencije. Te nepremičnine, vključujoč objekte za rekreativni oddih, morajo biti prerazporejene v uporabo državnim organom ali prodane v okviru načrta prodaje državnega premoženja;
- da zaradi suma kršitev 48. člena ZSOVA, in ker od leta 1998 ni bilo nadzora s strani Proračunske inšpekcije ter pregleda s strani Računskega sodišča, do tega leta vodstvo Sove ne uničuje dokumentacije s finančno-računovodskega področja, ki se sicer hrani pet let (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

Delovna skupina je glede na svoje ugotovitve Vladi RS predlagala, da Državnemu zboru RS predloži predlog novele Zakona o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb, ki bo omogočil učinkovitejši nadzor. Predlagali so tudi, da kot posebno stalno delovno telo obstaja delovna skupina za nadzor Sove, vendar v nekoliko ožji strokovni politični sestavi (Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije 2008c).

Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb je v svojem Poročilu o delu komisije za leto 2008 zapisala, da je Sova do sredine leta 2008 predala Arhivu RS celotno gradivo, ki je nastajalo v SDV pred 17. 5. 1990. Komisija je namreč Arhivu RS naložila, da v roku enega leta vzpostavi pogoje za hranjenje dela arhiva, ki je še hranjen na lokaciji Sove in ga preseli v prostore ARS. Del gradiva pa je še vedno shranjen v prostorih Sove, z njim pa upravlja Arhivu RS. Agencija je odpravljala ugotovljene nepravilnosti že med revizijo in ob sodelovanju Računskega sodišča RS. Komisija je v Poročilu ugotovila tudi, da poteka več postopkov glede zavarovanja vloženi finančnih sredstev v podjetje Webs, kar vse kaže na to,

da je posamezna ozka skupina znotraj Sove vzpostavila vzporeden sistem delovanja mimo veljavnih pravil in predpisov, ki je svoj vrhunec doživel v obdobju Iztoka Podbregarja, kjer je Sova, po besedah Komisije, v enem delu delovala kot »politična policija« (nezakonito posredovanje tajnih informacij, nezakonita izplačila, tajno sledenje komunikacij mimo zakona ...). Komisija ugotavlja, da Sova danes vzpostavlja delo na zakonitosti, strokovnosti ter pravočasnosti nalog in postopkov. Poslovanja, kakršno je bilo v preteklih letih, po temeljitih nadzorih ni možno več vpeljati nazaj (Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb 2009).

10 MEDIJSKA ANALIZA ČASOPISNIH ČLANKOV ČASNIKA DNEVNIK

Z namenom ugotoviti, ali je bilo poročanje o aferi Sova pristransko, sem analizirala 53 novinarskih prispevkov Časnika Dnevnik, ki so bili objavljeni v obdobju med 21. 3. 2007 in 21. 3. 2008. Avtor vseh omenjenih prispevkov je novinar Rok Praprotnik.

Pri analizi sem se osredotočila predvsem na tri spremenljivke: *navajanje virov*, *kritično poročanje o delovanju vlade* in *preusmerjanje pozornosti*.

10.1 NAVAJANJE VIROV

Novinarske prispevke v večini sestavlja citiranje virov, zato je pomembno, koga novinarji navajajo in koga ne. Navajanje virov je tudi ključni pokazatelj novinarske nepristranskosti, saj morajo novinarji navesti mnenja vseh, v dogodek vpletenih udeležencev (Erjavec in Kovačič 2007, 80). Viri so ključni za novinarsko konstrukcijo realnosti, ker oblikujejo in strukturirajo novinarski diskurz (Van Dijk 1988, 165). Prav znano poreklo vira, ki ga naslovnik pozna (uradni viri informacij) oz. spozna (drugi viri, ki jih novinar z navedbami identifikacijskih znakov naredi prepoznavne: ime, priimek, starost, poklic, naslov, delovno mesto itd.), pa omogoča naslovniku novinarskega besedila, da zaupa kompetentnosti virov informacij (Košir v Poler 1997, 124). Vsakega od naštetih akterjev sem štela za vir v primeru, da prispevek dobesedno navaja ali povzema njegove izjave. Akter ne šteje kot vir, če prispevek navaja npr. njegova dejanja, ne pa njegovih izjav, trditev, pojasnil oziroma njihovih povzetkov. S to analizo navajanja virov, sem želela prikazati (ne)pristransko poročanje časopisa o aferi.

Izmed 53 analiziranih časopisnih prispevkov, jih kar 16 (28%) vsebuje neuradne in neimenovane vire informacij. Tako med besedilom najdemo besedne zveze, kot so "nam je uspelo pri treh nepovezanih, a zanesljivih virih preveriti informacije" (Praprotnik 2007j, 1-2); "iz virov blizu Sove" (Praprotnik 2007ai, 2); "iz virov blizu vladne komisije za nadzor Sove"

(Praprotnik 2007z, 2). Dalje je največkrat dogajanje komentiral Iztok Podbregar²⁶, ki se pojavi v 15 člankih, od tega je imel z Časnikom Dnevnik kar dva intervjuja. V 11 člankih so tudi izjave Janeza Janša²⁷, z 9 komentarji pa mu sledi Dušan Kumer²⁸. V 6 člankih lahko zasledimo tudi komentarje Predsednika parlamentarne komisije za nadzor tajnih služb (Pavel Gantar – Zares). Rop Anton²⁹, Šinkovec Matjaž³⁰ in Lovro Šturm³¹ so omenjeni le v 4 člankih, medtem ko so predstavniki same agencije dogajanje komentirali samo v 3 člankih. V enem ali dveh člankih so se dalje pojavila še imena: Igor Šoltes (predsednik računskega sodišča); Miro Cerar (pravnik); Rajko Pirnat (pravnik); Rudi Moge (LDS); Telekom Slovenije; Policija; David Terčon; Janez Drnovšek (predsednik republike); Kabinet predsednika republike; Andrej Anžič; Kabinet premierja; Rado Bohinc (nekdanji minister za notranje zadeve); Aleksander Čeferin (odvetnik dr. Podbregarja); Jožef Jerovšek (SDS); Anton Anderlič (predsednik parlamentarnega odbora za obrambo – LDS); Boštjan Šefic (namestnik direktorja Sove); Rudolf Petan (SDS); Miro Petek (SDS); Emil Zakonjšek (odvetnik nekdanjega predsednika vlade); Karel Erjavec.

Z analizo sem ugotovila, da Dnevnik ni v enaki meri navajal mnenja vpletenih. Nepričakovano veliko je predvsem neimenovanih virov, ki so blizu Sove, in zanimivo je, da je celotno dogajanje vseskozi komentiral tudi bivši direktor Sove, ki je za Dnevnik v tem času dal kar dva intervjuja. Poročanje je bilo vsekakor pristransko, saj so ključne informacije prihajale le z ene strani, medtem ko druga stran ni bila enakomerno zastopana. Očitno so ti t.i. neimenovani viri posamezniki, ki so bili neposredno vpleteni v samo dogajanje, saj je bila večina neuradnih informacij na koncu tudi potrjena s strani vlade.

10.2 NEGATIVNO POROČANJE O DELOVANJU VLADE

V smislu negativnega poročanja o delovanju vlade sem prispevke razdelila na tiste, ki negativno ocenjujejo delo vlade in tiste, ki se do tega ne opredeljujejo. Kot negativno poročanje o delovanju vlade sem vzela vse trditve, ki obtožujejo vlado oziroma njenega predsednika ter delovno skupino ustanovljeno s strani vlade, da je njihovo ravnanje nezakonito. Nadalje so to trditve, ki temeljijo na neuradnih informacijah in hkrati blatijo delo delovne skupine in vlade ter njuno ravnanje. V ta sklop sem uvrstila tudi negativno poročanje o političnih akterjih koalicije. Najpomembnejša oblika politične ali ideološke pristranskosti v

²⁶ Direktor Sove v obdobju 2002-2006.

²⁷ Predsednik vlade in poslanec SDS.

²⁸ Podpredsednik parlamentarne komisije za nadzor tajnih služb – SD.

²⁹ Bivši predsednik vlade, poslanec SD.

³⁰ Direktor Sove.

³¹ Minister za pravosodje, kvota NSi in predsednik delovne skupine.

medijih je namreč zavedno ali nezavedno favoriziranje enega kandidata, stranke, politične opcije ali interesne skupine pred drugimi (Jontes 2010, 56). Politični predsodki in družbena stališča komunikatorjev, ki svojim vrednotam ali selektivnim percepcijam dopuščajo, da vplivajo na pristranskost poročanja, so najpomembnejša potencialna ovira nepristranskega in objektivnega poročanja o dogodkih (Jontes 2010, 56).

Izmed analiziranih 53 prispevkov, jih kar 29 (55%) negativno poroča o delovanju vlade. Ostali prispevki ne vsebujejo takšnih opredelitev in so več ali manj nevtralni.

Izjave, ki se tako pojavljajo v prispevkih in nakazujejo na pristransko poročanje novinarja, so:

"z vprašljivo pravno podlago je vladna skupina /.../ po doslej zbranih podatkih kaže, da gre za najhujši politični vdor v Sovine baze podatkov" (Praprotnik 2007a, 1-2).

"si je omenjene naloge mogoče razlagati tako široko, da skupina vstopa v najbolj tajne Sovine baze, in to naj bi se po naših podatkih že zgodilo" (Praprotnik 2007č, 3).

"vendar naši viri že ves čas trdijo drugače. Trdijo, da je tajna vladna skupina vpogledala tudi v najbolj tajne podatke Sove, celo v agenturno mrežo" (Praprotnik 2007d, 2).

"navajamo nekaj izjav visokih funkcionarjev, ki kažejo na nenavadno dogajanje ob vladnem vpogledu v evidence Sove /.../ kot kažejo dokumenti se Sova sooča s hudimi notranjimi trenji. Ta so očitno delno tudi posledica zamenjave oblasti leta 2004" (Praprotnik 2007e, 1-2).

"ali je šlo za Janšev politični vdor v Sovine evidence /.../ ravnotežje strahu je bistvo slovenske politike. Tako delujejo mafijske združbe" (Praprotnik 2007f, 3).

"v enega najbolj skritih prostorov Sove je namreč po naših zanesljivih informacijah vstopil človek iz kabineta predsednika vlade" (Praprotnik 2007j, 1-2).

"kabinet Janeza Janše je ogrozil zaupnost tajne sodelavske mreže" (Praprotnik 2007k, 1).

"svetovalec premiera Janše je osrednji tajni agenciji Sova odprl drobovje /.../ zdaj so zaigrali na karto seksualnih orgij v konspirativkah Sove /.../ stopiti pred kamere z golimi govoricami, je za vladajočo stranko bizarno" (Praprotnik 2007n, 3).

"vendar naj te sume raziščeta policija in tožilstvo, kjer ima Janža že tako svoje ljudi /.../ poslal svojega političnega svetovalca in škodil Sovi /.../ seveda ima Lavrih certifikat, vendar

to ni certifikat za demontažo tajne službe /.../ posledica Lavrihovich spornih metod in pristopa do ljudi" (Praprotnik 2007n, 3).

"vsa dosedanja pojasnila vlade so neprepričljiva /.../ poskus medijsko-političnega umora /.../ naključje ali morda posledica skrivnosti, ki jih je premier Janša našel v Sovi" (Praprotnik 2007s, 3).

"gre za novo delitev funkcij v telesih državnega zbora, pri čemer bi vladajoča koalicija rada imela večino v nadzorni komisiji za tajne službe" (Praprotnik 2007š, 4).

"vlada se je namreč nadzora Sove lotila na način, ki je službo destabiliziral" (Praprotnik 2007ž, 2).

"vlada je včeraj pričakovano sporočila, da v Sovi ni nikakršnih uradnih dokazil o tem, da bi Sova posnela pogovore /.../ to pa že meji na izdajo države" (Praprotnik 2007ak, 3).

"direktorji tajnih služb so pač neke vrste komunalna služba vladajočih elit /.../ če sta se res dogovarjala, in naši viri to potrjujejo, je to afera, večja od tiste s preprodajanjem orožja /.../ pri orožju je dokumentacija izginila, upajmo, da v Sovi ne bo enako" (Praprotnik 2007an, 3).

"toda, ker bodo zadevo raziskali politiki, stvar ni tako preprosta" (Praprotnik 2007aš, 3).

Več kot polovica analiziranih prispevkov je negativno poročala o delovanju vlade. Obtožbe, ki se pojavljajo v teh prispevkih ter se navezujejo na delovanje vlade, so hude in velikokrat temeljijo predvsem na nepreverjenih informacijah. Iz prispevkov sem razbrala, da ima novinar do vlade precej negativen odnos, saj izpostavlja predvsem slabosti njenega delovanja in zavestno ali podzavestno favorizira drugo politično opcijo. Ravno zaradi takšnega odnosa novinarja lahko potrdim, da so prispevki pristranski.

10.3 PREUSMERJANJE POZORNOSTI

Mediji usmerjajo pozornost javnosti k nekaterim problemom in odvrtaajo pozornost od drugih (Miljan in Cooper 2003, 31). Pod to točko sem uvrstila prispevke, ki preusmerjajo pozornost od dejstev k domnevnim motivom, zaradi katerih so bila ta dejstva sploh spoznana. S tem sem želela prikazati, kako se je preusmerjala krivda s tistih, ki so nezakonitosti zgrešili, na tiste, ki so jih razkrili. Prav tako pa lahko skozi te prispevke vidimo tudi medijsko konstruiranje realnosti. »Medijska konstrukcija realnosti« se pojavlja kot nasproten pojem objektivnosti. Jontes (2010, 67-68) ugotavlja, da mediji konstruirajo realnost tako, da po lastni presoji oblikujejo sporočila, ki lahko popolnoma odslikavajo družbeno stvarnost, jo zrealijo le

delno ali pa so z njo v popolnem nasprotju. Novica in resnica tako nista ista stvar in med njima je treba jasno razlikovati. Novica torej ni nujno ogledalo družbenega stanja. Novinarji v sporočanjaški proces vstopajo kot družbeno določene oziroma strukturirane osebnosti. Vsak korak človeške interpretacije in razumevanja sveta ob katerem koli času temelji na zalogi prejšnjih izkušenj, tako lastnih kot tistih, ki so jih nanj prenesli drugi (Erjavec in Kovačič 2007, 138).

Analiziranih je bilo 53 člankov in od tega jih je kar 27 (51%) preusmerjalo pozornost od dejstev k domnevnim motivom, zaradi katerih so bila ta dejstva sploh spoznana.

Med prispevki se tako pojavljajo izjave, kot so:

"gre verjetno za to, da imajo določeni člani vlade določena sumničenja o določenih obdobjih delovanja Sove" (Praprotnik 2007b, 2-3).

"kar pa še ne pomeni, da ni v Sovi našel kake mine, ki jo bo v pravem trenutku sprožil v smeri Drnovška" (Praprotnik 2007f, 3).

"nedavnih političnih posegih vlade v tajne evidence Sove" (Praprotnik 2007h, 3).

"zanimivo pa je, da je vlada na dokumentih prikrila podatke o tem, v zvezi s katero zadevo so iz posebnega sklada Sove izplačali denar" (Praprotnik 2007t, 2).

"dokumenti nič ne dokazujejo, le poskušajo usmeriti pozornost na neko banalnost, da ne bi opazili vsega drugega, kar se dogaja /.../ ne iz državnega interesa, ampak iz strankarskih in osebnih razlogov, zato da bi obdržali oblast /.../ za potrebe »novega gospodarja« podatke iz Sove spreobračajo" (Praprotnik 2007v, 1).

"Sova že več kot 10 dni brez sodelovanja parlamentarne nadzorne komisije pregleduje dokumentacijo in informacijske baze, tako da sem prepričan, da bo svoje cilje temeljito opravila, pač v skladu z usmeritvami nadrejenih" (Praprotnik 2007ao, 2).

"vsekakor je od trenutne politične volje odvisno, ali bo javnost izvedela resnico" (Praprotnik 2007aš, 3).

"vlada v Sovi išče tudi obremenilne podatke o svojih političnih nasprotnikih" (Praprotnik 2008bc, 3).

Iz zgoraj zapisanih izjav je razvidno, da so prispevki napisani tako, da preusmerjajo pozornost javnosti in jo morebiti tudi zavajajo. Dnevnik je namreč konstruiral svojo resničnost nastale situacije in prav bi bilo, če bi poročal bolj objektivno. Objektivnost predpostavlja skladnost oziroma ujemanje med simbolom (na primer novinarskim besedilom) in realnostjo, dejanskostjo (Erjavec in Kovačič 2007, 137). Po kriterijih objektivnosti se od novinarja med drugimi pričakuje, da podaja točne informacije, jasno ločuje dejstva od mnenj, stvarno in brez čustev napiše vesti, uporablja nevtralne pojme pri opisu dejanskega stanja in se izogiba uporabe lastnih (političnih) stališč pri izbiri in predstavitvi vesti (Erjavec 1999, 42-43). Novinar v tem primeru ni jasno ločeval dejstev od mnenj, prav tako se ni izogibal lastnih političnih stališč pri predstavitvi vesti. Večina bralcev verjame temu, kar je napisano v medijih, mnogo bolj kot pa besedam vodilnih politikov v državi, zato se od novinarjev pričakuje, da objektivno predstavijo vesti.

11 SKLEP

Za odkrivanje nepravilnosti v samem delovanju kompleksnega sistema, ko že pride do nastanka nepopravljive škode v delovanju obveščevalne-varnostne službe, je potrebno izrazito dobro poznavanje celotnega sistema, spremljanje njenega delovanja, dobra pravna podkovanost ter objektivna razsodnost glede samega preiskovanja. Slednjo je realno pričakovati, težje pa v praksi realizirati (Kuralt 2009, 8-9). V duhu odkrivanja nepravilnosti v delovanju Sove je bila ustanovljena delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno-varnostne agencije, ki je po koncu svojega dela izdala zaključno poročilo, na podlagi katerega lahko ugotovimo, katere nepravilnosti so bile v agenciji odkrite. Ugotovljeno je bilo, da je bila vrsto let kršena zakonska obveznost iz zakonov o ravnanju z arhivskimi gradivi in o poslovanju Sove o predaji arhivskega gradiva pred 17. 5. 1990. Slovenska obveščevalno-varnostna agencija je med drugim tudi več let, brez zakonite podlage, razpolagala z neproračunskimi gotovinskimi sredstvi. O prejemih in porabi teh sredstev agencija nikoli ni uradno obvestila niti Vlade RS, niti parlamentarne Komisije za nadzor nad tajnimi službami. Najmanj od leta 1999 do ugotovitev delovne skupine je agencija tako prikrivala prihodke iz tujine. Nadzora nad porabo teh sredstev niso imele niti druge zakonske inštitucije, zato je agencija lahko brez zakonite podlage izpeljala tudi ustanovitev zasebnega podjetja v Republiki Sloveniji. Podjetje je opravljalo dejavnost, ki nima zakonite podlage v ZSOVA. Na osnovi teh finančnih prilivov je agencija izvajala tudi druge nezakonite transakcije. V več primerih pa je agencija nezakonito trošila tudi proračunska oziroma legalna sredstva posebnega sklada. Nadzor zakonitih institucij nad temi sredstvi je sicer obstajal, vendar je bil zelo pomanjkljiv.

Ti sklepi so mi bili v pomoč pri verifikaciji prve in druge hipoteze, ki sem si ju zastavila na začetku diplomske naloge. Prva hipoteza, ki se glasi *delovna skupina za oceno dela Sove je pri svojem delu ugotovila številna nezakonita stanja v agenciji*, je tako potrjena. V diplomu sem analizirala ta nezakonita stanja in ugotovila, da je agencija na določenih področjih ravnala v nasprotju z zakonodajo. Nepravilnosti so bile tako odkrite na področju razpolaganja s sredstvi, ki niso proračunskega izvora in s katerimi se posluje izključno gotovinsko. Sova namreč nima pravne podlage za pridobivanje in porabo teh neproračunskih sredstev, ki niso opredeljena v nobenem zakonu niti v kakem drugem veljavnem podzakonskem aktu. Dalje je agencija preko črnega fonda ustanovila podjetje brez kakršne koli pravne podlage. Ker zanj ni vedela Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb, je bilo podjetje brez parlamentarnega nadzora. Naslednja nepravilnost, ki jo je odkrila delovna skupina, se nanaša

na izročanje arhivskega gradiva SDV Arhivu RS. Sova dokumentov iz časov SDV ni predala Arhivu RS in je s tem kršila 55. člen ZSOVA. Nazadnje pa je Komisija ugotovila tudi, da je bil predsedniku vlade in poslancem zamolčan nakup prisluškovalne naprave, s katero naj bi nezakonito prisluškovali GSM aparatom v RS. Zaradi vseh teh nezakonitih stanj, je prva hipoteza nedvomno potrjena.

Prav tako pa se je potrdila tudi druga hipoteza, ki se glasi *Slovenska obveščevalno-varnostna agencija je vrsto let brez zakonite podlage razpolagala z neproračunskimi gotovinskimi sredstvi*. Delovna skupina je namreč ugotovila, da Računsko sodišče vse od ustanovitve leta 1995 še ni revidiralo poslovanja Sove. Sova je tako brez zakonite podlage vrsto let razpolagala s sredstvi, ki niso proračunskega izvora, prihajajo iz tujine in s katerimi se posluje izključno gotovinsko. O prejemanju in porabi teh sredstev ni nikoli uradno obvestila niti vlade niti parlamentarne komisije za nadzor nad tajnimi službami. Delovna skupina je ugotovila tudi, da agencija v nasprotju z lastno zakonodajo in lastnim poslovnikom z neproračunskimi sredstvi posluje drugače kot s sredstvi iz proračuna.

Z medijsko analizo prispevkov pa sem potrdila tudi tretjo hipotezo, ki se glasi *časnik Dnevnik je o aferi Sova poročal pristransko ter s tem manipulativno konstruiral realnost*. V sami analizi sem namreč dokazala, da je bila večina prispevkov pristranskih, saj niso bili vsi vpleteni akterji enako obravnavani in zastopani. Zelo pomembno je, da novinarji navajajo mnenja vseh v dogodek vpletenih udeležencev, kar pa se v mojem primeru ni zgodilo. Zelo veliko je bilo predvsem neimenovanih virov, ki so blizu Sove. V medijski analizi se je razkrilo tudi, da ima avtor prispevkov precej negativen odnos do vlade in to se posledično odraža tudi v samih tekstih, kar sem ponazorila s konkretnimi primeri. Kar 55 odstotkov prispevkov je negativno poročalo o delovanju vlade in razbrati je bilo, da avtor favorizira eno politično opcijo. Opazila sem tudi, da se je Dnevnik trudil konstruirati realnost, kar je bilo ob branju prispevkov več kot očitno, saj večina le-teh pozablja na dejstva ter se osredotočajo le na domnevne motive, zakaj je vlada sploh vstopila v Sovo in pričela z izvajanjem nadzora. V teh primerih se želi preusmeriti pozornost na vlado in na njene nepravilnosti, pozablja pa se na tiste, ki so nezakonitosti dejansko zagrešili. Novinar v tem primeru ni poročal objektivno in nepristransko, saj se ni izogibal lastnim političnim stališčem pri pisanju prispevka, prav tako pa ni jasno ločeval dejstev od mnenj. S to analizo sem želela predvsem prikazati, da je Dnevnik vodil to medijsko igro v škodo vladajoče koalicije in menim, da mi je na podlagi analiziranih prispevkov, to tudi uspelo.

12 LITERATURA

1. Anžič, Andrej. 1996. *Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih – nadzorstvo*. Ljubljana: Enotnost.
2. --- 1997. *Varnostni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
3. Bohak, Samo. 2011. *Odtekanje resnice po kapljicah*. Dostopno prek: http://www.zofijini.net/mediji_kapljicah.html (26. junij 2011).
4. Bohinc, Rado, Miro Cerar in Barbara Rajgelj. 2006. *Temelji prava in pravne ureditve: za nepravnike*. Ljubljana: GV Založba.
5. *Delo*. 2007. Lugovoj obtožen za umor Litvinenka, 22. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o213957> (26. junij 2011).
6. Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije. 2007. *Vmesno poročilo o izročanju arhivskega gradiva nekdanje službe državne varnosti Arhivu Republike Slovenije*. Ljubljana: Delovna skupina za oceno dela slovenske obveščevalno varnostne agencije.
7. Državni zbor Republike Slovenije. 2011. *Zakonodaja*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=57> (4. maj 2011).
8. Erjavec, Karmen in Melita Kovačič Poler. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Erjavec, Karmen. 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Jež, Boris. 2000. Vpliv medijev na mnenje ljudi. *Delo - Sobotna priloga*, 20. maj. Dostopno prek: <http://www.angelfire.com/sd/dostmam/mediji.html> (4. maj 2011).
11. Jontes, Dejan. 2010. *Novinarstvo kot kultura: miti in vrednote*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb. 2009. *Poročilo o delu komisije za leto 2008* (12. november). Ljubljana: Državni zbor RS.

13. Kuralt, Maja. 2009. *Oblike nadzorstva nad delom Slovenske obveščevalno-varnostne agencije*. Dostopno prek: http://www.zsova.si/uvodna_beseda.php (23. junij 2011).
14. Lorenci, Janko. 2010. *Dežela afer*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/201004/dezela_afer (26. junij 2011).
15. Miljan, Lydia in Barry Cooper. 2003. *Hidden agendas: how journalists influence the news*. Vancouver, Toronto: UBC, cop.
16. Petek, Miro. 2010. *V Sovinem gnezdu*. Maribor: Založba Pivec.
17. Poler, Melita. 1997. *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
18. Praprotnik, Rok. 2007a. Dolgi politični prsti v bazah podatkov tajne službe. *Dnevnik*, 1-2 (21. marec).
19. --- 2007b. Intervju: Iztok Podbregar: Nepredvidljive posledice za tajno službo. *Dnevnik*, 2-3 (22. marec).
20. --- 2007c. V petek bodo poslanci preverjali, kaj se dogaja v Sovi. *Dnevnik*, 2 (22. marec).
21. --- 2007č. Široka pooblastila dopuščajo vpogled v drobovje Sove. *Dnevnik*, 3 (22. marec).
22. --- 2007d. Janševi ljudje so bili tajno v Sovi okoli 35 ur. *Dnevnik*, 2 (27. marec).
23. --- 2007e. Direktor Sove zavrnil dostop do dokumentov, ki niso tajni. *Dnevnik*, 1-2 (29. marec).
24. --- 2007f. Negativci v ravnotežju. *Dnevnik*, 3 (30. marec).
25. --- 2007g. Bivši direktor Sove zavrača očitke. *Dnevnik*, 3 (30. marec).
26. --- 2007h. Direktor Sove zanikal primanjkljaj v tajnem denarnem skladu. *Dnevnik*, 3 (30. marec).
27. --- 2007i. V Sovi preiskujejo politično delovanje agencije. *Dnevnik*, 3 (3. april).
28. --- 2007j. Razkrit tajni objekt Sove v Ljubljani. *Dnevnik*, 1-2 (4. april).

29. --- 2007k. Šturm potrdil Dnevnikove informacije o obisku v tajnem objektu Sove. *Dnevnik*, 1 (6. april).
30. --- 2007l. Intervju: Iztok Podbregar. Tajne objekte Sove je poznal samo ozek krog uslužbencev. *Dnevnik*, 2-3 (7. april).
31. --- 2007m. Sova bo morala pokazati posnetke nadzornih kamer. *Dnevnik*, 4 (11. april).
32. --- 2007n. Janša osebno. *Dnevnik*, 3 (13. april).
33. --- 2007o. Premierovo ravnanje za policijo ni sporno. *Dnevnik*, 4 (21. april).
34. --- 2007p. Janši lahko prisluškuje samo tehnični genij. *Priloga dnevnikov objektiv*, 13 (21. april).
35. --- 2007r. Poseg v Sovi brez pisnega mandata. *Dnevnik*, 3 (9. maj).
36. --- 2007s. Sovina kamera ni bila slepa. *Dnevnik*, 3 (10. maj).
37. --- 2007š. Namestnik direktorja sove spregovoril o ozadjih afere. *Dnevnik*, 4 (10. maj).
38. --- 2007t. Vlada razkrila dokumente, a prikrila podatke. *Dnevnik*, 2 (17. maj).
39. --- 2007u. Iztok Podbregar: Moj podpis je ponarejen. *Dnevnik*, 2 (17. maj).
40. --- 2007v. Drnovšek za TVS: »Stanje v državi je vse slabše«. *Dnevnik*, 1 (19. maj).
41. --- 2007z. Premier Janša razkril tajnega sodelavca Sove. *Dnevnik*, 2 (23. maj).
42. --- 2007ž. Neuradno: Sovi storilnost padla skoraj za polovico. *Dnevnik*, 2 (24. maj).
43. --- 2007aa. Sova izdatno financirala svoje podjetje Webs. *Dnevnik*, 4 (25. maj).
44. --- 2007ab. Obračun pri Sovi. *Dnevnik*, 5 (26. maj).
45. --- 2007ac. Denar nemških obveščevalcev v Sovinem črnem fondu. *Dnevnik*, 2 (30. maj).
46. --- 2007ač. Sova sporoča: »Situacija je resna«. *Dnevnik*, 4 (31. maj).
47. --- 2007ad. Prisluge posredno priznali. *Dnevnik*, 4 (1. junij).
48. --- 2007ae. Po Janši sodeč je osumljenec Podbregar. *Dnevnik*, 2 (5. junij).

49. --- 2007af. Računsko sodišče čez nekaj dni nad Sovo. *Dnevnik*, 2 (6. junij).
50. --- 2007ag. Prisluškovalno napravo še skrivajo. *Dnevnik*, 5 (13. junij).
51. --- 2007ah. Sanader in Janša v prislutih Sove. *Dnevnik*, 2 (16. junij).
52. --- 2007ai. Rop: »Sanader in Janša sta se dogovarjala o incidentih v zalivu«. *Dnevnik*, 2 (18. junij).
53. --- 2007aj. Rop in Janša drug proti drugemu, država pa drsi v mednarodni škandal. *Dnevnik*, 2-3 (19. junij).
54. --- 2007ak. Laž ali zarota. *Dnevnik*, 3 (19. junij).
55. --- 2007al. Janša je vladi leta 2004 očital, da ne ščiti suverenosti. *Dnevnik*, 2 (19. junij).
56. --- 2007am. Sova prisluškovala tudi ministru in veleposlaniku. *Dnevnik*, 3 (26. junij).
57. --- 2007an. Podbregarjev ključ. *Dnevnik*, 3 (27. junij).
58. --- 2007ao. Tone Rop pričal, Podbregarjevega odvetnika niso spustili na zaslihanje. *Dnevnik*, 2 (27. junij).
59. --- 2007ap. Sova hira, OVS se krepi. *Dnevnik*, 2 (31. julij).
60. --- 2007ar. Podbregar je Ropu poročal 29. septembra 2004 opoldne. *Dnevnik*, 2 (11. avgust).
61. --- 2007as. Rop klical Sanaderja, ta pa takoj Janšo. *Dnevnik*, 1 (4. september).
62. --- 2007aš. Gantarjev prijem. *Dnevnik*, 3 (5. september).
63. --- 2007at. Uradno: Sova je posnela Janšo in Sanaderja. *Dnevnik*, 4 (6. september).
64. --- 2007au. Stenogram: Podbregar Ropu poročal o pogovoru Janše in Sanaderja. *Dnevnik*, 1-2 (8. september).
65. --- 2007av. Osrednja tajna služba se krči in umika. *Dnevnik*, 2 (13. september).
66. --- 2007az. Dnevnik zahteval posnetek sovinih prisluhov Ivu Sanaderju. *Dnevnik*, 2 (29. oktober).

67. --- 2007až. Igra velikih. *Dnevnik*, 3 (3. november).
68. --- 2007ba. Kumer: »Incidenti so bili skrbno načrtovani«. *Dnevnik*, 3 (28. november).
69. --- 2007bb. Rop želi, da Janša pred sodiščem pojasni pogovore s Sanaderjem. *Dnevnik*, 2 (27. december).
70. --- 2008bc. Po letu dni afera Sova še vedno brez epiloga. *Dnevnik*, 3 (21. marec).
71. Purg, Adam. 1995. *Obveščevalne službe*. Ljubljana: Enotnost.
72. --- 2002. *Primerjalni obveščevalni sistemi*. Ljubljana: Visoko policijsko-varnostna šola.
73. *Resolucija o strategiji nacionalne varnosti republike Slovenije (ReSNV-1)*. Ur. l. RS 27/2010. Dostopno prek:
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201027&stevilka=1189> (11. maj 2011).
74. Shulsky N., Abram in Gary J. Schmitt. 2002. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. Washington, D.C.: Potomac Books, inc.
75. Siol.si. 2008. *VB: Afera z obveščevalnimi podatki na internetu*, 30. september. Dostopno prek:
http://www.siol.net/svet/novice/2008/09/vb_obvescevalni_podatki.aspx (26. junij 2011).
76. Slovenska obveščevalno-varnostna agencija. 2000. *Sova*. Ljubljana: Slovenska obveščevalno-varnostna agencija.
77. Šaponja, Vladimir. 1999. *Taktika dela obveščevalno-varnostnih služb*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
78. Urad Vlade za komuniciranje. 2007a. *Sporočilo za javnost po obravnavi četrtega vmesnega poročila Delovne skupine za oceno dela Sove na področju zakonitosti dela* (20. junij). Ljubljana: Urad Vlade za komuniciranje.
79. --- 2007b. *Sporočilo za javnost po obravnavi petega vmesnega poročila Delovne skupine za oceno dela Sove na področju zakonitosti dela – spremljanja mednarodnih sistemov zvez* (29. junij). Ljubljana: Urad Vlade za komuniciranje.

80. --- 2007c. *Sporočilo za javnost po obravnavi šestega vmesnega poročila Delovne skupine za oceno dela Sove na področju organizacije in upravljanja z viri* (19. julij). Ljubljana: Urad Vlade za komuniciranje.
81. *Ustava Republike Slovenije*. 2008. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
82. Ustavno sodišče Republike Slovenije. 2007. *Sklep*, 4. oktober. Ljubljana: Ustavno sodišče RS.
83. Van Dijk, Teun A. 1988. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
84. Vlada Republike Slovenije. 2011a. *Predstavitev*. Dostopno prek: http://sova.gov.si/index845c.html?sv_path=1102,1107 (4. maj 2011).
85. --- 2011b. *Področja dela*. Dostopno prek: http://sova.gov.si/index42bd.html?sv_path=1102,1108 (9. maj 2011).
86. --- 2011c. *Zakonske podlage za delo Sove*. Dostopno prek: http://sova.gov.si/index9915.html?sv_path=1103,1113 (9. maj 2011).
87. --- 2011č. *Nadzor nad zakonitostjo dela*. Dostopno prek: http://sova.gov.si/index93c5.html?sv_path=1102,1110 (10. maj 2011).
88. Vlada Republike Slovenije in Delovna skupina za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije. 2007a. *Drugo vmesno poročilo Delovne skupine za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije na področju financ* (10. maj). Ljubljana: Vlada RS.
89. --- 2007b. *Tretje vmesno poročilo Delovne skupine za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije na področju financ* (24. maj). Ljubljana: Vlada RS.
90. --- 2008c. *Zaključno poročilo Delovne skupine za oceno dela Slovenske obveščevalno varnostne agencije* (30. september). Ljubljana: Vlada RS.
91. *Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb* (ZPNOVS-UPB1). Ur. l. RS 93/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200793&stevilka=4601> (11. maj 2011).
92. *Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji* (ZSOVA-UPB2). Ur. l. RS 81/2006. Dostopno prek:

- <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3534> (11. maj 2011).
93. *Zakon o tajnih podatkih (ZTP-UPB2)*. Ur. l. RS 50/2006. Dostopno prek:
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200650&stevilka=2128> (11. maj 2011).
94. Žirovnik, Janez. 2003. Slovenska obveščevalno-varnostna agencija v sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije. V *Slovenski dnevi varstvoslovja*, ur Pagon Milan, 123-130. Ljubljana: Višja policijsko-varnostna šola.